

2010
ročník LIII

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 4

2010
ročník LIII

Těšínsko

vlastivědný časopis
číslo 4

Obsah

Osudy evangelíků v Bystřici v období rekatolizace (1654–1709) David Pindur	1
Proces s těšínskými pietisty v letech 1726–1730 Stanislav Piętak	9
Hostinec U Johanna v Horní Lomné Radek Lipovski	16
Odstranění pomníku T. G. Masaryka ve Frýdku Tomáš Adamec	19
Nový Masarykův pomník v Českém Těšíně Zbyšek Ondřeka	22
Perspektivy archeologie v českém Slezsku. K životnímu jubileu docenta Pavla Kouřila Vratislav Janák	24
Odešel Radim Prokop Zbyšek Ondřeka	28
Odras 300. výročí těšínského Ježíšova kostela v publikační činnosti I. část Daniel Spratek	30
Z nové literatury (nejen) o Těšínsku Gabriela Chromcová – David Pindur	32
Města a obce Těšínska se představují Hnojník Ilona Pavelková	33

Články v tomto periodiku jsou recenzovány nezávislými recenzenty.

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně s finanční podporou Moravskoslezského kraje v rámci Programu rozvoje muzejnictví v Moravskoslezském kraji.

Adresa redakce:

Muzeum Těšínska, p. o., Hlavní tř. 15, 737 01 Český Těšín,
tel: 558 761 216, fax: 558 761 223,
e-mail: muzeum@muzeumct.cz

Redakce:

Odpovědný redaktor: PaedDr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: doc. PhDr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemník redakce: PhDr. David Pindur
Redaktor: PhDr. Radim Jež

Redakční rada: PhDr. Karel Bogar; prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.;
prof. PhDr. Dan Gawrecki, CSc.; doc. PhDr. Blažena Gracová, CSc.;
doc. PhDr. Dušan Janák, Ph.D.; prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.;
PhDr. Jaromír Kalus; doc. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.;
doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.; PhDr. Karel Müller;
† doc. RNDr. Radim Prokop, CSc.; RNDr. Miroslav Skarka;
doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.; Mgr. Jiřina Veselská

Jazyková editace: Mgr. Lenka Bichlerová

Překlad resumé do anglického jazyka: Mgr. Lenka Mandryšová

Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s. r. o., Ostrava

Odevzdáno do tisku: 6. 12. 2010

Vyšlo: 10. 12. 2010

Tisk: Printo, spol. s r. o., Ostrava

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsahy článků zodpovídají autoři.

Při úpravě rukopisu je nutno řídit se pravidly zveřejněnými
na adrese: <http://www.muzeumct.cz/tesin/tesinsko/pokyny.php>

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně,
Pražská 3/14 nebo v jeho pobočkách: ve Výstavní síni Musaion
v Havířově, v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích,
v Kotlově dřevěnce v Havířově-Bludovicích,
v Archeoparku v Chotěbuzi-Podobohře,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlově-Lutyni,
v Technickém muzeu v Petřvaldě
a v Regionálním informačním centru v Českém Těšíně.
K dostání i v Gorolském turistickém informačním centru v Mostech
u Jablunkova.

Rozšiřuje vydavatel. Předplatné nebo jednotlivá čísla si lze
objednat na výše uvedené adrese či tel. č. 558 761 224.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku je 40 Kč, celoroční
předplatné činí 160 Kč + poštovné. Členové Klubu Muzea Těšínska
získávají časopis v rámci ročního členského poplatku 200 Kč.

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992.

Osudy evangelíků v Bystřici v období rekatolizace (1654–1709)

David Pindur

„[...] farníci jsou společně u všech tří kostelů (tj. ve Vendryni, Nýdku a Bystřici – pozn. D. P.) s přivřenými očima vrchnosti početnější heretici než katolíci, utíkají za potulnými predikanty přicházejícími z Uher, do domů je s hlukem vpouštějí a povolávají, také se zbraní v ruce je chrání, jak se stalo tohoto roku 1688 u filiálního kostela v Bystřici [...].“¹

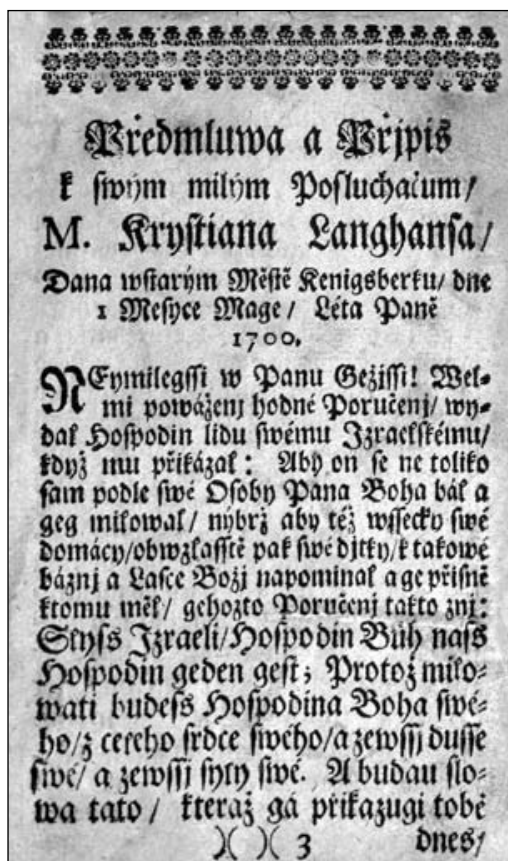
(opolský arcijáhen Martin Teofil Stephetius z Thursternu v protokolu z vizitace farnosti Vendryně z roku 1688)

V článku *Osudy evangelíků v Bystřici v období reformace* ve čtvrtém čísle loňského ročníku našeho časopisu jsme opustili prostředí vendryňské farnosti a námi sledovanou Bystřici na jaře roku 1654, kdy Těšínskem projížděla náboženská komise vedená Václavem Františkem Otíkem z Dobřan.² Uzavření 49 nekatolických kostelů a jedné kaple v Těšínském knížectví doplňovalo nařízení zemského hejtmana Kašpara Borka z Tvorkova a Roztropic z 28. března 1654, podle něhož museli všichni evangeličtí duchovní

neprodleně opustit území knížectví. Houževnatý odpor kladla evangelická šlechta, která odmítala komisi vydat liturgické předměty a vyplatit jí příslušné kostelní peníze. Na svých sídlech nadále pořádala tajné protestantské bohoslužby, jež nezřídka hojně navštěvovali i poddaní. V prostoru celého tzv. těšínského biskupského komisariátu došlo k obnovení sítě katolických farností, které byly dosud v protestantských rukou. V rámci církevně správní reorganizace a zvýšení efektivity rekatolizačních aktivit v knížectví byl dosavadní těšínský děkanát z nařízení vratislavského biskupa na podzim roku 1654 povýšen na biskupský komisariát se sídlem v Těšíně. Do jeho obvodu spadalo pět nově utvořených arcikněžství (děkanátů) se sídly v Bílsku, Frýdku, Fryštátě, Těšíně a Vladislavi. Vzhledem k nedostatku duchovních však zůstala některá původní předreformační benefícia na Těšínsku neobsazena a přičleněna do správy nejbližšího katolického faráře, který je pak spravoval jako administrátor. Příchozí příslušníci katolického kléru se potýkali s celou řadou faktických nedostatků a problémů, kostely

Interiér zaniklého dřevěného kostela Povýšení sv. Kříže v Bystřici. Vpravo původní hlavní oltář s obrazem Křížová cesta z r. 1638 a křížem, který byl považován za zázračný (oltář i kříž dnes v dřevěné kapli ve Visle-Černém), okolo r. 1890, Muzeum Śląska Cieszyńskiego

(většinou dřevěné) byly v dezolátním stavu, liturgické náčiní a roucha zcela chyběla, nebo se nacházela v soukromých rukou, farní a hospodářské budovy byly zanedbány, církevní pozemky a další nemovitý majetek, náležející původně k finančnímu zabezpečení kostelů a far, obhospodařovala šlechta či jiné světské osoby. Zejména vymáhání rozchvácených kostelních a farních realit se stalo nejpalčivějším problémem a zatemňovalo značnou měrou či zcela osobní vztahy mezi katolickými faráři, farníky a vesměs protestantskou šlechtou, která držela patronátní práva k jednotlivým kostelům. Mnohé pře nekončily jen osobními invektivami a oboustranným fyzickým násilím, ale měly svou dohru u těšínského zemského soudu a mnohdy i u pražského apelačního soudu či u vídeňského císařského dvora. V některých lokalitách se tyto problémy táhly ještě po desetiletí hluboko do 18. století.

Do situace, kdy v čele rekatolizačních aktivit v knížectví stáli především zástupci císaře na těšínském zámku a představitelé vyššího katolického duchovenstva, začali v Těšíně v roce 1670 působit první dva jezuité z Olomouce – P. Jan Písek a P. Pavel Beránek. Těšínská stálá misijní stanice, založená 12. června 1670 císařem Leopoldem I., roku 1704 pak povýšená na rezidenci s věhlasným gymnáziem a konviktem pro chudé šlechtice, se stala jedním z úhelných kamenů rekatolizace Těšínska. I přes četná úskalí v prvních desetiletích druhé poloviny 17. století

utvrzovali evangelické obyvatele Těšínska v jejich víře kazatelé přicházející z Uher (někdy se jednalo i o vypovězené luterské kněze z Těšínska), kteří tajně přecházeli hranice a na odlehlých místech konali tajné bohoslužby mnohdy za účasti stovek lidí. Rekatolizačnímu tlaku odolávalo především Bílsko, kde většinová evangelická společnost pod ochranou zdejší vrchnosti, rodem Sunegků, setrvala v protestantismu, udržovala vlastní pokoutní školy, posílala děti na následná evangelická studia do Uher a ignorovala katolické bohoslužby v kostele. Rovněž v horské části panství Těšínské komory měl protestantismus stále své pevné místo, podporován zvýšenou aktivitou kazatelů, kteří sem přicházeli okolo Velikonoc a konali v lesích na půdě šlechty i komory bohoslužby (např. v roce 1675). Až do počátku 70. let 17. století přecházeli komorní poddaní tajně hranice knížectví na bohoslužby v nejbližších luterských kostelech v nedalekých Uhrách. V roce 1687 se Slezská komora ohradila u vratlavské konzistoře proti praxi těšínských farářů, kteří odmítali oddávat nekatolické poddané s katolíky, pokud nepřestoupí ke katolictví. Počátkem 90. let katoličtí duchovní na Těšínsku odepírali sňatky oboustranně protestantským párům a nutili je konvertovat ke katolicismu. Po celou dobu druhé poloviny 17. století se orgány státní správy často zabývaly přestupky z náboženské oblasti, jako bylo nesvěcení svátků a půstů, odpadlictví od víry apod. Ještě 22. prosince 1701 vydal slezský vrchní úřad ve Vratislavi nařízení trestat na těle a životě ty osoby, které se zúčastní zakázaných pobožností. Šlechtic, na jehož statku by byl v budoucnu dopaden kazatel, měl být potrestán zabavením poloviny majetku.

Přes všechny obtíže a překážky vedl stálý tlak k nezadržitelně postupující změně náboženského profilu Těšínska. Působení mladých zapálených kněží, přicházejících ze seminářů v Olomouci, v Nise i Krakově, přinášelo své plody, stejně jako tlak misionářů a státní správy. Zhruba od poloviny 17. století se na Těšínsku hlásila o slovo barokní „*pietas austriaca*“ (tzv. rakouská zbožnost) tak, jak ji známe z jiných katolických částí podunajské monarchie, především ve městech, nejviditelněji a v plném rozsahu pak ve farnostech frýdeckého a fryštátského arcikněžství. Avšak přes všechny úspěchy úsilí o návrat poddaných do lůna římské církve, vyžadující součinnou spolupráci moci církevní a světské, zůstávaly na Těšínsku rozsáhlé, silně protestantské oblasti (baštou se stalo již zmíněné Bílsko). Prostředí námi sledované Bystřice a dalších obcí náležejících k vendryňské farnosti se řadilo mezi ně. Zprávy o uzavření Altranstädtské konvence 1. září 1707 a o mladším exekučním recesu z 27. ledna 1709, na jehož základě bylo „z císařovy milosti“ možné v Horním Slezsku

vystavět oficiální evangelický chrám, vyvolaly u evangelíků na Těšínsku vlnu bouřlivého nadšení. Jako místo pro tento kostel byl nakonec zvolen Těšín. Veřejná luterská bohoslužba pod širým nebem, vykonaná 2. června 1709 na stavební parcele určené k výstavbě Ježíšova kostela (také tzv. „milostivý kostel“ – postaven z „milosti“ císaře Josefa I.) za těšínskou Horní bránou, pomyslně uzavřela nejdramatičtější epochu v náboženských dějinách Těšínska.³ Náboženským poměrům v prostředí vendryňské farnosti s akcentem na osudy evangelíků v Bystřici v půlstoletí tuhé rekatolizace věnujeme následující řádky.

V průběhu roku 1654 byla vendryňská fara po sto letech opět obsazena katolickým farářem. Příchozí kněz Jan Miedziarski, podle příjmení zřejmě polského původu, našel farní kostel sv. Kateřiny ve Vendryni zpustlý a vyrabovaný. Fara se nacházela v ještě horším stavu. Všechny důležité dokumenty z farního archivu odnesl s sebou do Uher poslední pastor Štěpán Mokošický a jen jejich část se v průběhu následujících let vrátila zpět do Vendryně.⁴ Na kněze čekala velmi obtížná pastorační práce v rozlehlé horské farnosti s drtivou většinou protestantského obyvatelstva. Zvýšený počet katolíků se v průběhu následujících desetiletí vyskytoval pouze v samotném centru farního života – ve Vendryni. Výraznou podporou kněze byl držitel Vendryně, zemský hejtman Těšínského knížectví Kašpar Borek, svobodný pán z Tvorkova a Roztropic a na Hradišti a Ropici. Kašparova vysoká kariéra v knížectví je spojena s konverzí ke katolicismu.⁵ Roku 1655 do nově založené pozemkové knihy Vendryně vlastnoručně vepsal zápis, v němž dosvědčuje, že v celé vsi žil do této doby jediný katolík, chalupník Jan Masař, všichni ostatní se dle něj hlásili k „luterskému kacířstvu“.⁶ K vendryňskému kostelu příslušeli také farníci z Lyžbic a osady Záolší (Záolží). Do obvodu farnosti náležel dále Nýdek s filiálním kostelem, který obdržel jako patrona myrského biskupa sv. Mikuláše, a Bystřice s kostelem Povýšení sv. Kříže. K bystřickému kostelu příslušela také obec Karpentná. Z hlediska vyšší církevněsprávní organizace náležela farnost Vendryně od roku 1654 k těšínskému arcikněžství.⁷ Jeho součástí zůstala až do roku 1806, kdy bylo ustanoveno nové arcikněžství se sídlem v Jablunkově.⁸

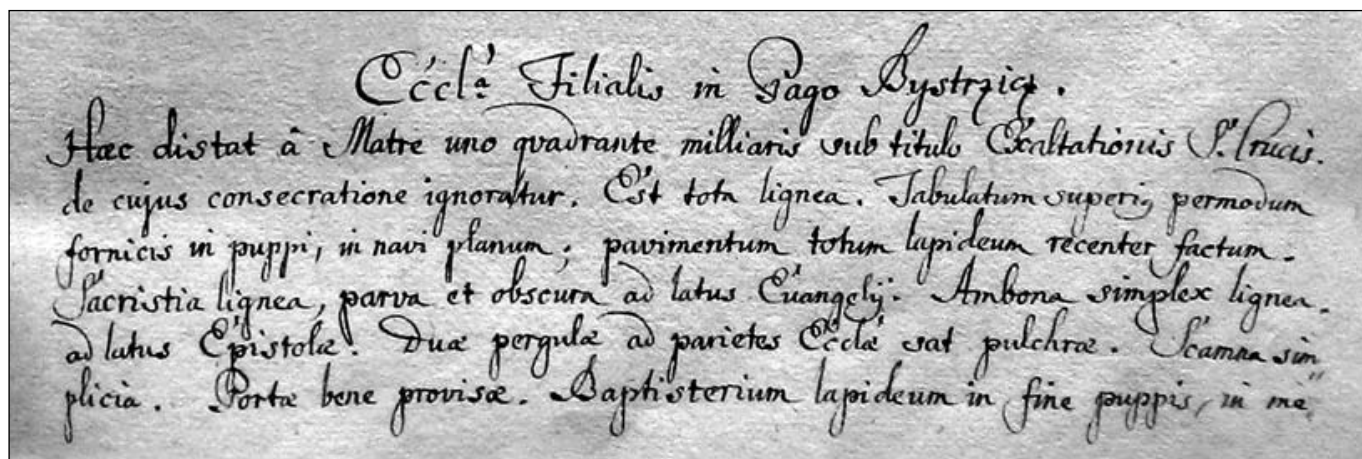
Farář Miedziarski se s finanční podporou Kašpara Borka energicky pustil především do obnovy interiéru farního kostela sv. Kateřiny. Zemský hejtman Borek pořídil roku 1657 pro tento chrám nový hlavní oltář a dva těžké mosazné svícny. O rok později nechal zhotovit pro menzu tohoto oltáře nové portatily (přenosný oltářní kámen, na němž může být sloužena mše) a roku 1659 zakoupil v Krakově další dvě z černého

mramoru. Nový oltář sv. Kateřiny byl konečně kompletní poté, co pro něj štedrý mecenáš Kašpar Borek pořídil roku 1660 nový tabernákl (přenosný svatostánek k uchovávání eucharistie). Téhož roku daroval kostelu stříbrný kalich se svým erbem a následujícího roku pozlacené stříbrné ciborium. Hejtman Kašpar Borek, zostřující tvrdá rekatolizační nařízení, se nestal příliš sympatickou postavou dějin Těšínska. Animosita protestantů vůči jeho osobě přetrvala až do smrti 17. května 1667. Podle nich jej Bůh potrestal „zlou těžkou smrtí s křikem, že ani lidem na smrt jeho pro hanbu přátelé patřiti nedali“. Tělesné ostatky nepopulárního zemského hejtmána spočinuly v rodové kryptě farního kostela ve Vendryni.⁹

Kašparův mecenáš, nikoliv však konjunkturální formu katolicismu, následoval jeho synovec Adam (syn zesnulého Jana Borka, † 1654). Adam Borek coby sedmnáctiletý mladík věnoval vendryňskému kostelu roku 1658 vyšší finanční obnos určený k pořízení nových liturgických oděvů, především ornátů.¹⁰ Bezdětný Adam († 30. března 1694), od roku 1673 maršálek Těšínského knížectví, byl posledním

Oltářní kámen, který sloužil k tajným bohoslužbám evangelíků ve druhé polovině 17. století v Lyžbicích, byl později přenesen do evangelického kostela v Bystřici, okolo r. 1935, foto Karol Kaleta, archiv Henryka Wawreczky

Latinsky psaný vizitační protokol farnosti Vendryně s pasáží pojednávající o filiálním kostele v Bystřici, r. 1697, Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu

držitelem tohoto statku z rodu Borků a farní kostel sv. Kateřiny ještě několikrát obdaroval. Nejvýznamnějším odkazem byla částka 300 tolarů slezských určená podle jeho poslední vůle na pořízení nových zvonů. Zvony pro vendryňský kostel však nebyly zakoupeny a roku 1706 byl u zemského soudu Těšínského knížectví v této věci veden spor.¹¹ V dějinách Těšínska je však jméno barona Adama Borka nerozlučně spjata se založením těšínského kláštera a nemocnice Milosrdných bratří. Toto charitativní zařízení mělo být původně realizováno ve Vendryni.¹² Příklad vrchnosti následovali i někteří vendryňští katolíci, jejich hmotné dary místnímu kostelu jsou doloženy roku 1670 (Jan Raška) či 1684 (rodina Cymorkova). Náročné pastorační problémy ve vendryňské farnosti a tvrdé existenční podmínky pravděpodobně motivovaly faráře Jana Miedziarského k útěku do blízkých Uher.¹³ Kašpar Borek proto na uprázdněnou faru povolal počátkem roku 1659 Jakuba Josefa Mitka, rodáka z hornoslezského městečka Pyskovice (n. Peiskretscham, p. Pyskowice), kterého zde roku 1661 vystřídal Pavel Šebestián Rychuld.¹⁴

Podle tzv. „*Consignatii slova i škol nekatolických služebníků v knížectví Těšínském*“, sepsané horlivým těšínským biskupským komisařem, fryštátským arciknězem a farářem dr. Václavem Františkem Otíkem z Dobřan roku 1660, se na území farnosti Vendryně spravované farářem Mitkem, a sice v nýdecké osadě Hluchová, v Karpentné a v okolí Vendryně, zdržovaly tři osoby podezřelé z potulného kazatelství. V udání celkem deseti těchto jedinců působících v Těšínském knížectví píše Otík o výše zmíněných následovně: „[...] 1. Mikolaj Saidany, predikant, meška pod horami těšínskými ve vsi Hlechowé. [...] 5. Jan Zachanader, nekatolický žák, jako jak těch starý a nejvyšší jejich ve vsi Karpentnej reziduje. [...] 7. Andreas Bethleva, predikant, potůl se někdy v knížectví Těšínském a před Velikou nocí okolo vsi Vendryně nekatolické

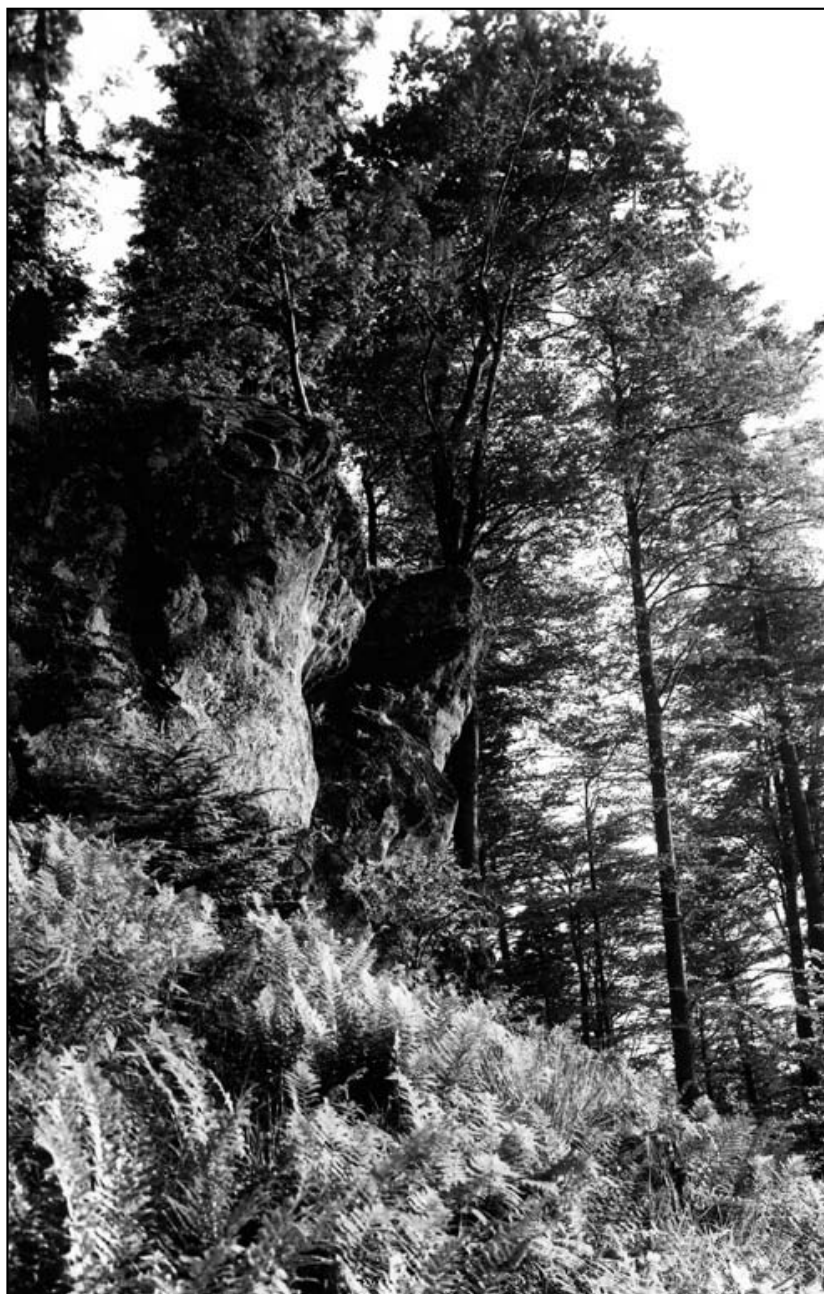
učení měl, a bezmála byl lapený od dvojčítihodného kněze Jakuba Mittetia, faráře vendryňského [...]“. ¹⁵ O dalším osudu těchto osob, na něž čekal v lepším případě exil v Uhrách (či jinde mimo Slezsko), v horším pak vězení, se nedozvídáme.

Počátkem léta 1674 byl v horském okolí Jablunkova opět zaznamenán aktivní pohyb potulných evangelických kazatelů a konání zapovězených bohoslužeb. Vyplývá to ze stížnosti těšínských jezuitských misionářů P. Jana Píska a P. Jana Spěvávčka „*protiv komorním poddaným, kteří tak verčili za predikanty nekatolickými sem i tam na exercitia zapověděné běhati, ano, i jich v domích svých fovirovati exercitia vykonávati i jiných rozdílných lidí ku přijímání luterské večeře k nim do svých příbytkův paušetiti*“, adresované těšínskému zemskému hejtmanovi Janu Fridrichu Laryšovi.¹⁶ O Velikonocích následujícího roku opět rozvířila hladinu neklidných konfesních vod na Těšínsku zvýšená aktivita evangelických kazatelů, kteří konali tajné bohoslužby na území šlechty i Těšínské komory. Vzhledem k tomu, že jejich přítomnost i přes dřívější perzekuční opatření vyvolávala vždy veliký sběh lidí, byl zemský hejtman Laryš nucen vydat 16. května 1675 zostřený patent proti potulným kazatelům.¹⁷

Informace o tom, jak v této době vypadala náboženská situace přímo v Bystřici, nám poskytují především ve vratislavském Arcidiecézním archivu dochované protokoly z kanonických vizitací vendryňské farnosti, konané v letech 1679, 1688 a 1697. Podle protokolu z roku 1679 byl bystřický filiální kostel Povýšení sv. Kříže neposvěcen, patrocinium kostela (poutí) zde bylo slaveno vždy v nejbližší neděli po svátku Povýšení sv. Kříže (14. září). Na vyzdžené menze pocházející ještě z luterského období byl pravděpodobně umístěn křídlový oltář z roku 1588.¹⁸ Skromné zařízení kostela bylo shledáno v dobrém stavu. Bystřický kostel obklopoval hřbitov, jenž byl shledán rovněž bez závad, ovšem s výjimkou absence hlavního kříže, který měl

být neprodleně pořízen.¹⁹ Na informace mnohem bohatší je zápis z vizitace vykonané v květnu 1688 opolským arcijáhnem Martinem Teofilem Stepheciem z Thursternu. Arcijáhen Stephecius zapsal, že luteráni z Bystřice a Karpentné byli pohřbíváni přímo v bystřickém kostele a zčásti také společně s katolíky na hřbitově. Pohřby protestantů byly doprovázeny, stejně jako katolické, zpěvem a vyzváněním zvonů. V bystřickém kostele nebyla trvale přechovávána nejsvětější svátost oltářní. Všechny sváteční mše se konaly ve farním kostele ve Vendryni, kde byly slouženy pravidelně vždy dvě po sobě jdoucí neděle, třetí neděle v Bystřici a čtvrtou v Nýdku. Kázání začínala až po bohoslužbách. Nedělní a sváteční katecheze se konaly pravidelně v letním období ve všech třech kostelech farnosti. Z celé farnosti přistupovalo k povinné velikonoční zpovědi jen okolo 200 osob. Drtivá většina farníků zůstávala „s přivřenýma očima vrchnosti“ věrna svému luterskému vyznání.²⁰ Zúčastňovala se zapovězených bohoslužeb, které pro ni na odlehlých místech v horách konali kazatelé přicházející z Uher. Mnozí farníci tyto duchovní často a rádi zvali do svých obydlí, kde jim poskytovali pohostinství a nocleh. Dvě z odlehlých míst, která se podle tradice v této době stávala dějištěm tajných evangelických bohoslužeb, se nachází i na území vendryňské farnosti. Jedná se o lokalitu zvanou Za Kámen (704 m n. m.) v Nýdku pod vrcholem Velké Čantoryje (994 m n. m.). Vlastivědný pracovník František Sláma popsal ve druhé polovině 19. století toto místo následovně: „[...] A pod báječnou horou Čantorijí, na pahorku nazvaném Lysá, kamž nyní obracíme své kroky, nachází se též takové místo. V hustém lese na pahorku tomto strmá zvedá se skála. Na nejvyšším jejím bodu velký stojí kámen, na nějž volně položit se lze. V bouřlivých letech nesnášenlivosti náboženské stával tu kazatel, dole pod skalou pak jeho věrní posluchači, kteří zdaleka sem do úkrytu neschůdných hor spěchali, aby posilnili se ve víře. Skálu tuto lid nazývá „kámen“ a horská tato místa „za kámen“ [...]“.²¹ Bohoslužebné místo se nacházelo také v Lyžbicích v lese směrem k Oldřichovicím. Kámen s vytesaným křížem, který zde údajně sloužil jako oltář, byl později přenesen do evangelického kostela v Bystřici.²²

Roku 1688, zřejmě ve velikonočním období, se v Bystřici odehrál blíže nespecifikovaný konflikt, kdy místní luteráni chránili potulného kazatele „se zbraní v ruce“. Klíče od filiálních kostelů v Bystřici i Nýdku vlastnili kostelní otcové (kostelníci), kteří byli rovněž luterského vyznání. Z obavy, aby kalichy z obou kostelů nebyly zneužívány k tajným luterským bohoslužbám, vizitátor nařídil, aby klíče od skříní s těmito kalichy disponoval již jen vendryňský farář Mitek.²³

Údaje o bystřickém kostele ve vizitačním protokolu z roku 1697 jsou téměř totožné s předchozími.²⁴ Novou informací jsou však jména místních kostelníků – byli jimi Jan Balus a Šimon Hraběnský. Není však specifikováno, zda se jednalo o katolíky. Počet katolíků ve vendryňské farnosti však v průběhu 90. let 17. století prudce stoupl. K velikonoční zpovědi jich v uvedeném roce přistoupilo 700.²⁵ Zásahu na tomto stavu je možno přičítat novým držitelům statku Vendryně – řádu Milosrdných bratří. Ten po smrti tolerantního šlechtice Adama Borka ve spolupráci s úředníky těšínského komorního panství zvolil jistě účinnější tlak na konfesi svých poddaných ve Vendryni. Příčinu je možno hledat také v dlouholetém působení zdejšího faráře Mitka.

Jakub Josef Mitek se narodil roku 1622 v hornoslezském městečku Pyskovice nedaleko

Skála v lokalitě Za Kámen pod Čantoryjí v Nýdku, bohoslužebné shromaždiště místních tajných evangeliků v období rekatolizace, okolo r. 1935, foto Karol Kaleta, archiv Henryka Wawreczky

Nejstarší latinské zápisy
v knize konvertitů ke katolické
víře ve vendryňské farnosti
z let 1705–1843, v nichž
figuruji jména někdejších
evangeliků z Bystřice,
Státní okresní archiv
Frýdek-Místek

Tošku (n. Tost, p. Toszek). Teologii vystudoval ve Vratislavi a roku 1654 přijal se svolením vratislavské katedrální kapituly kněžské svěcení v Nise (n. Neisse, p. Nysa) z rukou sufragána Liesche. Působil v duchovní správě v mnoha farnostech vratislavské diecéze. Nejdříve pracoval necelý rok jako vikář ve Svaté Kateřině (n. Kattern, p. Święta Katarzyna) nedaleko Vratislavi, poté byl ustanoven farářem v Pelhřimovicích (n. Pilgramsdorf, p. Pielgrzymowice) v arcikněžství Žáry (n. Sohrau, p. Żory), kde působil v čele duchovní správy do roku 1659. Téhož roku zaujal místo ve Vendryni po prvním známém katolickém faráři Miedziarském, který zběhl do Uher. O dva roky později však Mitek na vendryňské beneficium z blíže neznámých důvodů rezignoval a byl přeložen do rodných Pyskovic, kde působil jako vikář a poté jako kaplan v Tvorkově (n. Tworkau, p. Tworków) u Ratiboře a jako vikář v Újezdu (n. Ujest, p. Ujazd). Dne 17. června 1676 byl opět investován jako farář do Vendryně. Instalace proběhla za osobní účasti těšínského biskupského

komisaře Alexandra Augustina Klaybora. Při vizitaci roku 1679 byl Mitek ohodnocen jako kněz přičinlivý ve věci vysluhování svátostí, avšak ledabylý ve sjednávání práv a příjmů vendryňského benefícia, za což byl nadřízenými církevními úřady již několikrát napomínán. Nezakročil proti neoprávněnému užívání farních polností baronem Adamem Borkem, který je pravidelně osíval. Rovněž mu nebyla farníky odevzdána polovina desátkových příjmů. Jeho pověst byla navíc pošramocena konkubinátem s jistou farskou služkou. Byl ostře napomenut, aby této delikátní záležitosti učinil bez prodlení přítrž. Společně s kolátorem měl zajistit vyšší návštěvnost katechezí. Již není možné zjistit, nakolik šel farář Mitek po této srážce s církevními nadřízenými skutečně do sebe. Své povinnosti vyplývající z titulu duchovního správce farnosti začal zřejmě vykonávat zodpovědněji, neboť při arcijáhenské vizitaci roku 1688 se na jeho adresu nesneslo tolik připomínek jako před devíti lety. Vizitátor, arcijáhen Stephecius, však v protokolu poznamenal, že Mitek má se svou hospodyní pocházející z Polska malého syna. I přes tuto skutečnost obrátil ke katolické víře asi sto zdejších evangeliků.²⁶ Zatímco církevním nadřízeným byl Mitek konkubinát a nemanželský syn solí v očích, jeho vesměs protestantským farníkům nemusela tato skutečnost příliš vadit a mohla být jistou reminiscencí na praxi v luterské církvi, jejímž duchovním bylo povoleno ženit se a zakládat rodiny. Osobnost katolického faráře Jakuba Josefa Mitka ze strohých zápisů vizitačních protokolů i jiných archivních pramenů vystupuje v poměrně sympatickém světle. Zřejmě mu nebyly vlastní ostré rekatolizační praktiky některých svých nadřízených či sousedních spolubratrů v kněžské službě a vůči farníkům vystupoval mírně a shovívavě. O tom svědčí také fakt, že do roku 1697 obrátil ke katolicismu na 600 osob.²⁷ Roku 1701 se podílel na údajné konverzi řezníka Adama Myšky z Jablunkova, jehož domnělá apostaze byla příčinou po dvě desetiletí vleklou soudní kauzy.²⁸ Roku 1705 se stal novým vendryňským farářem Šimon František Neděla, který založil roku 1707 dodnes dochované křestní, oddací a úmrtní matriky pro celou farnost.²⁹ Zatímco farář Neděla v křestní matrice nerozlišoval vyznání křtěných dětí, jejich rodičů a kmotrů, v oddací a úmrtní ano. Je příznačné, že hned v prvních zápisech nejstarší dochované oddací a úmrtní matriky vendryňské farnosti vedené v jednom knižním svazku figuruji bystřičtí luteráni. Z 8. ledna 1705 se dochoval zápis o úmrtí osmadvacetileté luteránky Anny, manželky Pavla Janikela z Bystřice.³⁰ Svátost manželskou přijal 16. ledna téhož roku v nýdeckém kostele sv. Mikuláše mládenec Jiří Urbánek z Nýdku a Hedvika Marečková z Bystřice. Oba

snoubenci byli luterského vyznání a byli oddáni s podmínkou, že nejpozději za rok oba konvertovali ke katolicismu. Tato podmínka se v matrice objevuje do roku 1709 téměř u všech zaznamenaných sňatků mezi evangelíky či náboženskými smíšenými páry.³¹

Sňatky Bystřičanů v letech 1707–1709 z konfesního hlediska³²

vyznání a původ snoubenců	1707	1708	1709	celkem sňatků
katolík z Bystřice katolička z Bystřice	2	0	2	4
katolík z Bystřice evangelička z Bystřice	1	0	0	1
evangelík z Bystřice katolička z Bystřice	0	0	1	1
evangelík z Bystřice evangelička z Bystřice	5	1	4	10
katolík z Bystřice katolička odjinud	0	0	1	1
katolík odjinud katolička z Bystřice	1	1	0	2
katolík odjinud evangelička z Bystřice	1	0	1	2
evangelík odjinud katolička z Bystřice	0	0	0	0
evangelík z Bystřice evangelička odjinud	0	1	1	2
evangelík odjinud evangelička z Bystřice	0	1	3	4
celkem sňatků	10	4	13	27

Vendryňský dlouholetý duchovní pastýř Jakub Josef Mitek zde zůstal zřejmě na odpočinku, v pramenech se dále podepisoval jako „olim Wendrinensis parochus“ („někdejší vendryňský farář“), naposledy v dokumentu týkajícího se farních pozemků z 10. listopadu roku 1708.³³ Zemřel 23. dubna 1709 ve Vendryni, kde byl i pohřben.³⁴

Díky novému duchovnímu správci Nedělovi jsme schopni vysledovat každoroční počet konvertitů ve vendryňské farnosti. Do oddací a křestní matriky začal zapisovat od roku 1705 jejich jména, jeho nástupcem farářem Miazgou později přepsané do samostatné „*Liber conversorum parochiae Wendrinensis ad fidem s[anc] tam catholicam*“ („Kniha konvertitů farnosti vendryňské k svaté víře katolické“). Ještě téhož roku o Velikonocích přijalo křest katechumenů pět jeho dosud evangelických farníků. Mezi nimi figurovali hned čtyři Bystřičané – Jan Labaj, Anna, dcera Šimona Pastuška, Matěj, syn Jiřího Škovronka a Zuzana, dcera zesnulého Ondřeje Skupina. Počet doplňovala Eva Kuliková z Karpentné a Eva, dcera Jana Fojtíka z Nýdku. V následujícím roce

katolický křest přijali tito bystřičtí protestanté: v tříkrálový svátek (6. ledna) 1706 Anna, dcera zemřelého Michala Mlýnka, 17. ledna Mariana Kovalová a Jakub Goriczka, 28. ledna Anna Kubečková, 25. dubna Michal Liziok a 1. srpna 1706 Jiří, syn Matěje Gorila. Roku 1707 jejich řady rozšířil 14. ledna Jan Mareček, 20. ledna Šimon Válek se svou snoubenkou Anežkou, dcerou Jana Uhláře z Bystřice, o den později Pavel Mareček a Anna, dcera zemřelého Jakuba Šlaura z Bystřice, a 9. dubna 1707 Mariana Šlaurová z Bystřice.³⁵ Z uvedených jmen vyplývá, že nový vendryňský farář měl na poli evangelizace a obrácení k víře úspěch i mezi mládeží, která byla katechezím a článkům katolické věrouky většinou otevřenější a přístupnější než tehdejší střední a nejstarší generace farníků.

Vzhledem k omezené pramenné základně k dějinám vendryňské farnosti ve druhé polovině 17. století, tedy v období, kdy na celém Těšínsku probíhala ostrá rekatolizace, nejsme schopni platičtěji vylíčit s výjimkou výše zmíněných údajů její konkrétní průběh v Bystřici a sousedních obcích. Jisté však je, že Bystřice si po celé toto těžké půlstoletí (i se „*zbraní v ruce*“) uchovala svůj protestantský charakter a počet skutečných katolíků v obci byl přes nelibost vendryňských farářů, těšínských jezuitů, vyšších církevních hodnostářů a úředníků těšínského komorního panství stále zanedbatelný.

*Farní kostel sv. Kateřiny
a fara ve Vendryni,
okolo r. 1935,
foto Karol Kaleta,
archiv Henryka Wawreczky*

Fortunes of the Protestans during the period of re-Catholization (1654–1709)

The article continues the contribution on the Fortunes of the Protestans in Bystřice during the Reformation (before 1654) in the fourth issue of the Těšínsko magazine of 2009. It describes the period of tough re-Catholization of the Těšín region between 1654 and 1709. The final milestone is the year when the so-called execution recess was issued, based on which the only official Evangelical church in Upper Silesia was built. For a whole half-century Bystřice kept its Protestant character and the number of actual Catholics in the village still stayed negligible despite the dissatisfaction of secular and church offices. Based on vital statistics and other sources from the 18th century, the religious changes among the Bystřice inhabitants can be observed.

POZNÁMKY

- 1 „[...] *parochiani simultaneae sumpti sub omnibus tribus ecclesiis sunt plures haeretici quam catholici ob conviventiam dominorum; recurrunt ad praedicantes ex Ungaria vagantes et adventantes, imo illos ad domos clam admittunt et advocant eosque manu armata custodiunt, uti factum est hoc anno 1688 penes filialem ecclesiam in Bystritz* [...]“ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dále jen AAW), fond Administracja diecezji (dále jen AD), sign. II. b. 76c, fol. 373. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): *Visitationsberichte der Diözese Breslau*. Archidiakonats Oppeln I. Breslau 1904, s. 578.
- 2 Pindur, David: *Osudy evangeliků v Bystřici v období reformace (do roku 1654)*. Těšínsko, 52, 2009, č. 4, s. 11–16.
- 3 Vzhledem k množství existující literatury k tématu jmenujme alespoň nejnovější syntetické práce, především Korbelařová, Irena – Šmerda, Milan – Žáček, Rudolf: *Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvětenství*. Opava 2002, s. 231–267, zde zejména s. 237–261; Wagner, Oskar: *Kościół macierzysty wielu krajów. Historia Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim w latach 1545–1918/20*. Cieszyn 2009, s. 50–76; Spyra, Janusz: *Dzieje Cieszyna od 1653 do 1848 roku*. In: Panic, I. (ed.): *Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych*. 2. Cieszyn w czasach nowożytnych 1528–1848. Cieszyn 2010, s. 259–274; Pindur, David: *Století rekatolizace Těšínska. Ke konfesním proměnám – od knížete po poddané (1609–1709)*. In: Gojniczek, W. – Spratek, D. (edd.): *300 let tolerancji na Śląsku Cieszyńskim. W 300-lecie założenia kościoła Jezusowego w Cieszynie*. Cieszyn 2010 (v tisku). Toto období podrobně shrnuje studie Davida Pindura s názvem *Nejtuzší protireformace (1654–1709)* v monografii *Dějiny protestantismu na Těšínsku připravované k vydání členy historické komise Slezské církve evangelické augsburského vyznání*. Viz také některé dílčí práce uvedené v dalších poznámkách.
- 4 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) ve Frýdku-Místku, fond Farní úřad Vendryně (dále jen FÚV), inv. č. 1, fol. 2. Srov. Lubojacki, Józef: *Dzieje kościoła parafialnego w Wędryni oraz kościołów filialnych w Nydku i w Bystrzycy*. Cieszyn 1913, s. 8.
- 5 Císařem Ferdinandem III. byl společně s bratry Janem a Vilémem již 9. září 1640 povýšen do panského stavu Království českého, byl jim polepšen znak a povoleno, aby se nadále mohli psát jako svobodní páni (baroni) z Tvorkova a Roztropic. Viz Häussler, Franz Josef: *Ahnentafeln und Stammbäume*. Troppau 1929, s. 116–117; Gojniczek, Waclaw – Makowski, Mariusz: *Dokumenty herbowe dla szlachty w zbiorach cieszyńskich*. Cieszyńskie Studia Muzealne / Těšínský muzejní sborník, 3, 2008, s. 171.
- 6 Grobelný, Andělín – Šmerda, Milan: *Pohled do hospodářských a sociálních poměrů drobného statku na Těšínsku v 17. století (Vendryně)*. Časopis Slezského muzea, série B, 15, 1966, s. 15.
- 7 Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.): *Vizitační protokoly vřatislavské diecéze z roku 1697. Těšínské arcikněžství*. Edice. Opava 2008, s. 24–27. Obvod tohoto arcikněžství ustanovil 15. října 1654 v Ratiboři vřatislavský biskup Karel Ferdinand Vasa. Viz *Książnica Cieszyńska, Czytelnia zbiorów specjalnych* (dále jen KCC), fond Akta Parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie (dále jen APaC), sign. 1, pag. 204.
- 8 Schipp, Joseph Carl: *Historisch-topographische Beschreibung des Breslauer k. k. Diöcesantheils*. Teschen 1828, s. 45.
- 9 K jeho osobnosti blíže Häussler, F. J.: c. d., s. 116; Stibor, Jiří: *Z dějin obcí na území města Třince. Vendryně*. Těšínsko, 40, 1997, č. 2, s. 4.
- 10 Lubojacki, J.: c. d., s. 8 a násl.
- 11 KCC, fond APaC, sign. 1, pag. 51–54.
- 12 Peter, Anton: *Das Kloster der Barmherzigen Brüder in Teschen*. Notizen-Blatt, 1883, č. 8, s. 67–69; týž, *Geschichte der Stadt Teschen*. Teschen 1888, s. 136–137; Sobel, Joannes: *Geschichte und Festschrift der österr.–böhm. Ordens-Provinz der Barmherzigen Brüder*. Wien 1892, s. 143–145; Prasek, Vincenc: *Slavní někteří mužové z Těšínska. Kalendář slezský*, 1902, s. 50–54; Lubojacki, J.: c. d., s. 8 a násl.; Golec, Józef: *Fundator Adam Borek. Kalendarz cieszyński*, 1998, s. 228–229; Müller, Dušan: *300 let nemocnice Konventu Milosrdných bratrů v Těšíně*. Těšínsko, 44, 2004, č. 4, s. 17–18; Spyra, J.: c. d., s. 265–266. Původní záměr Adama Borka fundovat konvent s nemocnicí ve Vendryni pro potřeby tamějších poddaných (k tomuto účelu věnoval své zdejší sídlo) byl po konzultaci s představeným kláštera Milosrdných bratrů ve Valticích pozměněn na umístění do Těšína. Dne 31. srpna 1702 koupila statek Vendryně za 30 000 rýnských zlatých Těšínská komora. Viz Peter, A.: *Das Kloster*, s. 67; Grobelný, A. – Šmerda, M.: c. d., s. 16.
- 13 „[...] *Ioannes Miedziarskei, ex parochia Wendrinensi in Ungaria migravit* [...]“ SOKA Frýdek-Místek, fond FÚV, inv. č. 42, č. k. 1.
- 14 SOKA Frýdek-Místek, fond FÚV, inv. č. 1, fol. 2. Srov. Lubojacki, J.: c. d., s. 9, 63; Czernek, Jerzy a kol.: *Vendryně – Wędrynia 1305–2005*. Vendryně 2004, s. 95, 105.
- 15 KCC, fond Zbiory L. J. Szersznika, sign. DD III 14, pag. 538–539.
- 16 Zemský archiv (dále jen ZA) v Opavě, fond Královský úřad v Opavě (dále jen KÚO), inv. č. 518, sign. 9/27d, č. k. 301, fol. 275–278. Srov. Korbelařová, I. – Šmerda, M. – Žáček, R.: c. d., s. 259 – zde chybně uveden letopočet (1677 namísto 1674).
- 17 ZA v Opavě, fond KÚO, inv. č. 518, sign. 9/27d, fol. 297. Srov. Korbelařová, I. – Šmerda, M. – Žáček, R.: c. d., s. 257–258.
- 18 K oltáři Pindur, D.: *Osudy evangeliků*, s. 13.
- 19 AAW, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 186–187. Srov. Jungnitz, J. (ed.): c. d., s. 266–267; Lubojacki, J.: c. d., s. 43; Londzin, Józef: *Kościół drewniany na Śląsku cieszyńskim*. Cieszyn 1932, s. 40, 43; Matusczak, Józef: *Studia nad kościołami drewnianymi na Górnym Śląsku*. Bytom 1989, s. 72, 76–77.
- 20 AAW, fond AD, sign. II. b. 76c, f. 373–375. Srov. Jungnitz, J. (ed.): c. d., s. 578–579; Lubojacki, J.: c. d., s. 43; Londzin, J.: c. d., s. 40, 43, 214–215.
- 21 Viz Sláma, František: *Vlastenecké putování po Slezsku*. Praha s. d. [1887], s. 364–365. V roce 1677 se konaly tajné bohoslužby v lese nedaleko Karpentné. Vedle některých evangeliků z Karpentné, Bocanovic, Bělé a Mostů u Jablunkova se jich zúčastnili všichni obyvatelé obcí Milíkov a Návsí. ZA v Opavě, fond KÚO, inv. č. 518, sign. 9/27d, č. k. 301, fol. 335–337.
- 22 Sláma, František: *Dějiny Těšínska*. Praha 1889, s. 180–181; Michejda, Karol: *Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*. Cieszyn 1909, s. 67.
- 23 AAW, fond AD, sign. II. b. 76c, f. 373–375. Srov. Jungnitz, J. (ed.): c. d., s. 578–579; Lubojacki, J.: c. d., s. 43; Londzin, J.: c. d., s. 40, 43, 214–215.
- 24 V témže roce byl bystrický filiální kostel nově vydlážděn říčními kameny, které navozili zdejší poddaní. Roku 1700 byl dosavadní renesanční křídlový oltář nahrazen novým barokním z Frýdku, pořízeným zřejmě ve věhlasné frýdecké truhlářské a řezbářské dílně rodiny Weissmannů. Lubojacki, J.: c. d., s. 44; Železný, Jan: *Katolický kostel v Bystřici n. Olzou*. Těšínský kalendář, 1934, s. 132. K činnosti, dílu a rodu Weissmannů nejnověji Fidrichová, Šárka – Lipovský, Radek: *Weissmann*. Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 9 (21), Ostrava 2006, s. 148–151.
- 25 Al Saheb, J. – Pindur, D. (edd.): c. d., s. 26.
- 26 AAW, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 187; sign. II. b. 76c, fol. 374–375. Srov. Jungnitz, J. (ed.): c. d., s. 266–267, 578–579; Urban, Wincenty: *Z dziejów duszpasterstwa katolickiego w archidiecezji opolskiej i glogowskiej w czasach nowożytnych*. Warszawa 1975, s. 162.
- 27 Al Saheb, Jan – Pindur, D. (edd.): c. d., s. 26.
- 28 Celou kauzou se podrobně zabýval Pindur, David: *Případ „apostaty“ Adama Myšky z Jablunkova*. Sborník Státního okresního archivu Frýdek-Místek, 8, 2007, s. 69–86.
- 29 ZA v Opavě, fond Sbirka matrik Severomoravského kraje (dále jen SMSK), inv. č. 2957, sign. Ja-IX-1; inv. č. 2969, sign. Ja-IX-3, fol. 2.
- 30 ZA v Opavě, fond SMSK, inv. č. 2969, sign. Ja-IX-3, fol. 73.
- 31 Tamtéž, fol. 3–8.
- 32 Tamtéž, fol. 3–8.
- 33 SOKA Frýdek-Místek, fond FÚV, inv. č. 1, fol. 2 a násl.; inv. č. 42, sign. Ie, č. k. 1.
- 34 ZA v Opavě, fond SMSK, inv. č. 2969, sign. Ja-IX-3, fol. 70.
- 35 SOKA Frýdek-Místek, fond FÚV, inv. č. 17, sign. Vm.

Proces s těšínskými pietisty v letech 1726–1730

Stanislav Piętak

Vliv pietismu na tajné evangelíky v zemích Koruny české

Od první poloviny 17. století byli evangelíci v zemích Koruny české pronásledováni. Scházeli se tajně pod hrozbou žaláře nebo vyhoštění, konfiskace majetku a odebrání dětí na převýchovu. V té době se jim na mnoha místech dostalo značného povzbuzení díky probuzeneckému proudu, který se nazývá pietismus. Toto duchovní hnutí v rámci evangelické církve zdůrazňovalo vroucí zbožnost, která se projevovala jak v čistotě reformačního učení, tak v jeho upřímně ozvěně spořádaného života. Zde je nutno poznamenat, že na české duchovní scéně to nebyl cizorodý proud, jelikož „značně silný zásah pietismu u nás, lze do značné míry vysvětlit historickou skutečností, že předpoklady k němu byly dány již ve starší Jednotě; jak známo, rozvíjel je pak i Komenský“.¹

Luterská² ortodoxie si sice zakládala na čistotě učení, ale tento přístup se postupně ukázal povrchním. Pouhá dogmata bez uvádění do života totiž nedokázala postavit hráz mravnímu úpadku, který přinesla třicetiletá válka. Pietismus naopak usiloval o rovnováhu mezi učním a životem. Zdůrazňoval, že na spasení z Boží milosti přijaté bez jakýchkoliv zásluh pouhou vírou člověk musí odpovědět dobrými skutky, které v něm působí Kristova moc. Pietismus vzal vážně nerozlučnost ortodoxie

a ortopraxe ve smyslu učení Písma: „Spravedlivý z víry živ bude“ (Římanům 1,17) a „Věra bez skutků je mrtvá“ (List Jakubův 2,26). Správné a věrné zvěstování Kristova evangelia mění život kazatelů i posluchačů a formuje jej podle Božího vzoru. Tak se dělo i na Těšínsku v době duchovního probuzení v první třetině 18. století.

Rozmach pietismu lze odvodit od působení Jakoba Filipa Spenera (13. ledna 1635 Rappoltsweiler–15. února 1705 Berlín) a Augusta Hermanna Franckeho (22. března 1663 Lübeck–8. června 1727 Halle). Z pietismu vyšel rovněž spoluzakladatel obnovené Jednoty bratrské, Mikuláš Ludvík Zinzendorf (26. května 1700 Dráždany–9. května 1760 Ochranov³). Pietismus se na Těšínsku objevil nejdříve se studenty z Halle a následně s pastory a učiteli, kteří přišli do vznikajícího evangelického sboru u Ježíšova chrámu v Těšíně.

Průnik pietismu na Těšínsko

Francke byl informován o postavení tajných evangelíků na Těšínsku bratřími Henckely.⁴ Využil vlivu švédského krále Karla XII. na evropskou politiku a přiměl ho, aby na císaři Josefu I. vymáhal respektování vestfálského míru. V roce 1707 došlo v Altrandstädtu u Lipska k uzavření dohody. Evangelíci v Dolním Slezsku obdrželi zpět 120 z 1 200 kostelů, které jim byly odebrány, a k tomu jim v roce 1709 byla v tzv.

Detail oltární menzy
v evangelickém Ježíšově
kostele v Těšíně, r. 2010,
foto Marcin Gabrys

exekucním recesu povolena stavba pěti chrámů milosti. Evangelíkům na Těšínsku nebyl vrácen žádný z odebraných 49 kostelů a jedné kaple, ale díky Altrandstädtské dohodě si mohli postavit jeden, a to v Těšíně. Císařovým reskriptem byla na žádost města Těšína 18. března 1709 určena poloha kostela. Místo pro stavbu Ježíšova chrámu za Horní bránou v Těšíně bylo předáno císařským komisařem Jiřím Ludvíkem von Zinzendorfem⁵ 24. května 1709. Základní kámen byl položen 13. října 1710.

Evangelická obec v Těšíně a okolí čítala přes 40 000 věřících. Brzy se začal rozvíjet duchovní život, který přesáhl hranice knížectví.⁶ Evangelické stavy usilující o povolení stavby chrámu se zavázaly, že zabezpečí pastorační službu a chod školy. Snažily se získat pro Těšín pastory, jenže v habsburské monarchii nebyla evangelická teologická fakulta a pastorům i učitelům, kteří nebyli rodilými Slezany, císař službu nepovolil. Tak čtyři z pěti povolaných pastorů museli Těšín opustit velmi záhy po svém příchodu.

Prvním pastorem, který se zdržel v Těšíně delší dobu, byl Jan Muthmann. Je považován za prvního polského spisovatele na Těšínsku. Přišel z Dolního Slezska 31. května 1709. Časem k němu přibyli další pastoři a učitelé. I oni však měli velmi nejisté postavení. Z pozdějších vyhnanců je znám Jan Liberda (1700/1701 Těšín–9. srpna 1742 Berlín), autor českého zpěvníku *Harfa nová na hoře Sion znějící*. Pokřtil židovskou dívku navzdory tomu, že jinověrce bylo povoleno přijímat pouze do katolické církve. Hrozil mu za to trest, před kterým prchl do Saska.⁷

Představenstvo evangelické obce zajišťovalo v této situaci pastorační službu jen s velkými obtížemi. Vedle zbožných a přičinlivých pastorů a učitelů se tak vyskytli u Ježíšova chrámu i pastoři, kteří ve svém povolání selhali. Johann Christian Hentschel (1668 Slezsko, přesné datum a místo neznáme–30. května 1740 Těšín) a Gottfried

Schmidt (9. září 1671 Olešnice–2. listopadu 1735 Těšín) nejenže svou službu vykonávali ledabyle, ale navíc svým kolegům škodili, protože žárlili na jejich oblíbenost. Zvláště Hentschel vůči pietistům zahořkl, donášel na ně vrchnosti a k témuž podněcoval flegmatického Schmidta.

Rozpory začaly narůstat 9. dubna 1720 po příchodu Johanna Adama Steinmetze z Tepliwody⁸ na místo prvního pastora. Steinmetz byl mimořádně schopným pedagogem a teologem, plodným spisovatelem a oblíbeným správcem evangelické obce. Právě to trápilo Hentschela, o kterém Muthmann píše, „že by byl dobrým biblistou, sečtělým a přitom pilným mužem podle mého dobrého svědomí nemohu říci“.⁹

Nepřátelství proniklo navenek dva dny po vycestování Muthmanna v lednu 1722 do jižního Německa a Švýcarska za účelem sbírky peněz na probíhající stavbu Ježíšova chrámu. Těšínský katolický děkan a farář František Antonín Swider podal i vratislavskému biskupství žalobu na pietisty kvůli konventiklím, což v podstatě byla menší katechizační shromáždění, která bychom mohli přirovnat k dnešním biblickým hodinám nebo sborovým buňkám, známým ve většině církví. Těšínský fiskál Jiří Theofil Battik tutéž stížnost na pastora Steinmetze, Muthmanna a Sassadia vznesl u Vrchního úřadu ve Vratislavi.

Obvinění, které bylo obsaženo ve 33 inkvizičních člancích, pastoři rozhodně odmítli. Proces přesto pokračoval a byl opětovně podněcován novými hlášeními. Modlitba Steinmetze s přibližně osmi osobami v dolnoslezské Svídnici v říjnu 1726 byla považována za těžký prohřešek, kvůli němuž jej Vrchní úřad 13. července 1728 suspendoval z úřadu. Představitelé sboru při své obraně museli navíc čelit dalším nesnázím. Slidění postihlo i Jiřího Sarganka, který přišel do Těšína 27. října 1728. Jako pedagog si pro svoji činnost přivezl z Halle literaturu. Ta mu však byla okamžitě zabavena.

Ježíšův kostel (zvaný také „milostivý“), evangelická škola a fara nad Horní bránou v Těšíně na kolorovaném vyobrazení Fridricha Bernarda Wenera, okolo r. 1750, Zemský archiv v Opavě

Přítěžujících okolností přibývalo, až císař 21. ledna 1730 vydal nařízení, na jehož základě museli 22. května 1730¹⁰ opustit Těšín a habsburskou říši pastoři Jan Muthmann (22. srpna 1685 Reinersdorf¹¹–29./30. září 1747 Schlettwein), Johann Adam Steinmetz (24. září 1689 Gross-Kniegnitz¹²–10. července 1762 Bergen) a Samuel Ludwig Sassadius (1695 Reinersdorf–25. března 1756 Tarnovské Hory) a učitelé Ježíšovy školy Traugott Immanuel Jerichovius (18. srpna 1696 Löbau¹³–1. září 1734 Bremen) a Jiří Sarganek (27. ledna 1702 Dolní Suchá–24. května 1743 Halle). Na hranice habsburské monarchie je spolu s rodinnými příslušníky doprovodil dragoun. Mezi 25 psanci z Těšína bylo šest malých dětí, včetně jednoho sedmiměsíčního batolete.

Udání Steinmetze ve Svídnici ve světle neznámých archivních pramenů

V archivu Slezské církve evangelické a. v. v Českém Těšíně je uchována korespondence týkající se procesu s pietisty z let 1726–1730, kterou tam předal pastor Jan Zachariasz Unicki (14. března 1894 Krakov–12. října 1991 Komorní Lhotka) z Komorní Lhotky. Na obalu v poznámce z 27. srpna 1984 uvedl: „Tyto materiály určitě studoval sen. K. Kulisz. Snad si je půjčil z Tschammerovy knihovny v Těšíně a nechal je v Komorní Lhotce.“ Pisemnosti se týkají období po nařízení Steinmetze z pořádání tajných křesťanských shromáždění ve Svídnici v říjnu 1726, případně také na zpáteční cestě ze Saska v lednu 1727.¹⁴ Materiály doplňují naše dosavadní poznatky o událostech v Těšíně koncem 20. let 18. století o svídnickou kauzu, která upoutává naši pozornost, protože nastoluje další otázky. Jaký význam má svídnický příběh v celém pietistickém procesu? Představovaly konventikle pouze záminku k perzekuci evangelických pastorů a učitelů, anebo byly tehdejší katolickou vrchností opravdu považovány za nebezpečnější činnost, než samotné evangelické bohoslužby? Mají nějakou souvislost s dnešní pastorační v menších skupinách? Mohli bychom si klást další otázky, ale tento článek si klade za cíl zevrubné seznámení s dotyčnou korespondencí.

Jádrem celé záležitosti je udání Steinmetze, že během pobytu ve Svídnici zorganizoval konventikle. Jak tomu bylo ve skutečnosti, Steinmetz sám popisuje ve *Species Facti* (Vylíčení případu).¹⁵ Text sice není podepsán, ale Steinmetzovo autorství je zřejmé hned v úvodu. Neuvádí se tam ani adresát a datum, protože *Species Facti* bylo posíláno na úřady s doprovodnými dopisy.

V říjnu 1726 Steinmetz kvůli silně podlomenému zdraví vycestoval na doporučení lékařů

Johann Adam Steinmetz (1689–1762), evangelický pastor a přední stoupenec pietistického hnutí v Těšíně v letech 1720–1730, Biblioteka i Archiwum im. Tschammera przy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie

do Saska. Pobyt na tamějších akademiích využil rovněž k duchovnímu osvěžení. Proč zvolil právě Sasko, vysvětluje takto: „V tom jsem spatřil celkem vhodnou příležitost, jelikož na žádném místě poblíž jsem se osvěžení myslí a tím i těla nemohl nadít, než na takovém, kde bych byl obklopen učenými lidmi a tím i záležitostmi fóra vzdělců, jak si jen bylo možno přát.“¹⁶

Cesta z Těšína jej vedla přes dolnoslezská města – Svídnice, Javor, Lehnice a usedlosti v Dolní Lužici až do Saska. Do Svídnice dorazil 29. října 1726 kolem sedmi hodin večer. Poslední úsek cesty jej doprovázel jakýsi krejčí. Ten po ubytování v hostinci navštívil svého známého krejčovského mistra, jménem Becker, „který slul jako zbožný a křesťanský muž“,¹⁷ a sdělil mu, že Steinmetz chce přenocovat v hostinci. Becker navštívil Steinmetze a pozval jej domů. Steinmetz mu návštěvu slíbil, jelikož podzimní večery se táhnou a on po večeři, na kterou si musel ještě hodinu počkat, měl čas.

U Beckera, aniž by to Steinmetz tušil, potkal asi osm nebo devět osob z města. Návštěvu popisuje podrobně, čímž chce dokázat svou nevinu. „Po obvyklém pozdravení a přání jsem nedělal nic, jen rozmlouval o křesťanských a Božích věcech a pomodlil se. Žádným kázáním, ani ničím, co by snad úředně příslušelo učiteli, jsem se nezabýval, nýbrž pouze jsem s těmito lidmi jednal běžně, jako když se potkají křesťané.“¹⁸

Co patřilo k obyčejnému setkání věřících? Steinmetz považoval za přirozené přečíst ze své malé cestovní Bible krátký citát. Vyhledal výrok z první knihy Paralipomenon 29,17: „Já vím, můj Bože, že Ty zkoumáš srdce a že máš zalíbení

Město Svídnice v Dolním Slezsku na vyobrazení z topografie Matthiase Meriana. Zde měl těšínský pastor Steinmetz uspořádat v říjnu 1726 a počátkem následujícího roku nepovolené pietistické shromáždění, r. 1650, Muzeum Těšínska

Evangelický chrám sv. Trojice, tzv. kostel míru, postavený za hradbami Svídnice ve druhé polovině 17. století na základě ustanovení vestfálského míru na kolorovaném vyobrazení Fridricha Bernarda Wenera, okolo r. 1750, Caspary, Hans: Die schlesischen Friedenskirchen in Schweidnitz und Jauer. Ein deutsch-polnisches Kulturerbe. Potsdam 2009

v upřímnosti.“ Následující rozhovor se točil kolem přečteného textu, že Bohu nejde o slovíčkaření a malichernosti, ale o spravedlivé a upřímné srdce. Po několika hodinách se Steinmetz vrátil do hostince, kde přenocoval a následující den pokračoval v cestě.

Na zpáteční cestě opět směřoval ke Svídnici, ale když ji měl 1. ledna 1727 na dosah, do města nevstoupil, nýbrž přespál na předměstí u nějakého von Engelbartha, kterého znal již delší dobu. Ráno před pokračováním v cestě navštívil pár lidí, se kterými rozmlouval vestoje a sdílel s nimi, „čemu věnují pozornost všichni křesťané, totiž víru a některá potřebná napomenutí.“¹⁹

Od popisu události Steinmetz ve *Species Facti* přechází k vlastní obhajobě: „Z toho všeho je zcela zřejmé:

1. že jsem bez nejmenšího úmyslu a záměru vést schůzku nebo pokoutní vyučování přistoupil k tomuto rozhovoru zcela náhodně a příležitostně;

2. že jsem se v tom nechoval jako nějaký učitel, nýbrž jako obyčejný křesťan. Také jsem nevykonával žádný úřad, nýbrž jsem mluvil jen, co přinesl rozhovor.

3. Rovněž žádný člověk nemůže říci, že jsem v tomto rozhovoru vyslovil byt jen něco nejnepatrnějšího na újmu Božího slova, našeho augsburského vyznání, jiných náboženství, vrchnosti, učitelského úřadu, nebo někoho jiného, nýbrž jak to jasně uvádí texty Božího slova Ko 3,16-17 a 1 Te 5,11.14, jen to, co křesťanům umožňuje sdílet něco dobrého. Také mě přitom pramálo zaměstnávaly nějaké úvahy a neobával jsem se žádné odpovědnosti, když mi

4. nebyl znám žádný zákaz, ve kterém by byly takové příležitostné rozhovory a diskuse o Božím slovu a křesťanských povinnostech nedovolené a zakázané.

Proto mám určitou naději, že vyšší úřady, aniž bych někoho urazil, mi laskavě po důkladnějším nahlédnutí a poznání ještě jednou umožní některé zákony projednat a spravedlivě vyložit.“²⁰

Proces však pokračoval a stále více se zamotoval. Z 15. července 1728 se zachovala zpráva o předání suspenze J. A. Steinmetzi a jeho žádosti o její zrušení, či alespoň o pozdržení až do rozhodnutí císaře. Zemský úřad v ní Vrchnímu úřadu sděluje, že „13. července 1728 byl na zasedání a v přítomnosti pana barona Larische, zemského maršálka a správce Zemského úřadu, pana barona Gočálkovského, zemského kancléře, a pana barona Beesse, zemského právníka, podle zákona předán přísedícímu Johannu Adamu Steinmetzi v přítomnosti všech augsburských služebníků reskript Vrchního úřadu ze dne 23. června, zveřejněný 1. července tohoto roku, a byla na něj uvalena suspense podléhající inkvizici až do následného rozhodnutí Vrchního úřadu.“²¹

Zpráva dále uvádí, že Steinmetz bezprostředně zdvořile požádal o zrušení suspenze. Nicméně se jí podřídil a přijal ji s obvyklým taktem, ale zažádal, aby její prošetření bylo postoupeno Královské vrchní kanceláři. K Steinmetzově postupu zpráva uvádí: „Ovšem sám správní Zemský úřad nemůže měnit výnosy Vrchního úřadu, nýbrž jemu samému náleží je vykonávat“, proto „by tato suspense měla být v platnosti až do prošetření a následného výnosu Vrchního úřadu.“²²

Představenstvo těšínské evangelické obce augsburského vyznání neotálelo a hned 22. července 1728 podalo vratislavskému Vrchnímu úřadu žádost o zrušení suspenze pastora Steinmetze,²³ která mu byla dána na vědomí 13. července 1728. K podání odvolání evangelické stavy „nutí největší nouze“, protože pro evangelickou obec suspenze Johanna Adama Steinmetze znamená zproštění ho všech úkonů služby, a to „na základě jediné výtky, a jak se také zdá podle nyní náhle provedené inkvizice kvůli nahlášenému domnělému shromáždění (Conventiculi) ve Svidnici“. ²⁴ Signatáři podotýkají, že tento úřední postih, jímž trpí celá evangelická obec, církevní právo započítává mezi nejtvrďší tresty, které bývají udělovány kazatelům.²⁵ Důsledky jsou o to citelnější, jelikož „někteří zbývající členové kazatelského úřadu jsou velmi slabí, přičemž nikdo z kandidátů na kazatele z jiných míst Slezska se nemůže uvolnit, aby je zastoupil, a tudíž není možno řádně zajistit bohoslužby, návštěvy nemocných a žádné jiné náboženské služebnosti, ani prostředky milosti, aniž by jim očividně nebyl přivozen zánik“. Evangelická šlechta proto žádá Vrchní úřad: „Račte výše zmíněnou suspenzi prvního pastora Steinmetze při tomto stavu věci co možná nejdříve zrušit. Zůstaneme proto nepřetržitě v nejlubší úctě a poslušnosti.“²⁶

Téhož dne, 22. července 1728, píše své odvolání také Steinmetz.²⁷ Stejně jako ve *Species Facti*, jenže obsírněji, vysvětluje svídnickou událost z 29. října 1726 a žádá o zrušení suspenze. Opět se odvolává na doporučení lékařů, kteří mu kvůli silně podlomenému zdraví doporučili ozdravný pobyt v Sasku. Následně vyvrací obžalobu v šesti bodech. „Ve vši pravdě mohu dosvědčit, že jsem:

1. do Svidnice necestoval s nejmenším úmyslem někoho učit, nebo činit kokoli, co se pak událo, nýbrž toliko jen proto, že mě tudy vedla cesta do a z Dolní Lužice.

2. Osoby, se kterými jsem poté mluvil, jsem nesvolal ani nenechal svolat, vždyť jsem z nich znal nanejvýš dvě, a také jsem předem nevěděl, zda toho času ve Svidnici bydlí, nebo ne.

3. Onoho občana, u něhož se tyto věci udály, jsem nenavštívil s úmyslem vést shromáždění; vůbec jsem si nepomyslel, že bych tam potkal více lidí.

4. Věrohodní lidé, včetně ve Svidnici vyslychaných lidí, musí bez pochyb přiznat, že jsem nekázal

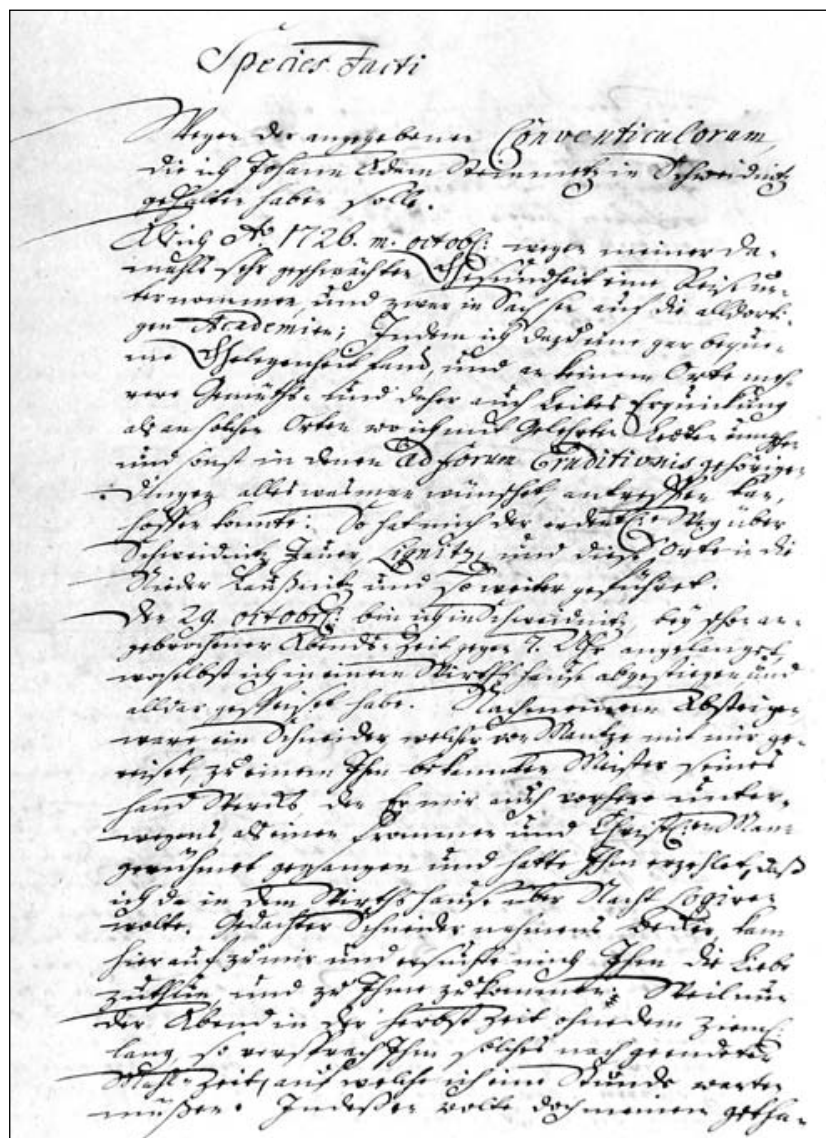
ani nedržel nějaký dlouhý proslov, nýbrž jen jak se to ostatně děje v jiných společnostech s přítomnými diskutoval [...].

5. V celém mém rozhovoru, jsem nic nevyřkl proti Bohu, vrchnosti, učitelskému úřadu, augsburskému vyznání, nebo jinému příbuznému náboženství, což by mi ani nedovolilo mé svědomí [...].

6. Ani mi na mysl nepřišlo, že bych tím vzbudil pohoršení, které by zasloužilo popotahování a trest, jelikož mi není znám žádný zákaz vrchnosti, v němž by byly zapovězeny příležitostné rozhovory a diskuse o Božím slově a křesťanských povinnostech z něho vyplývajících [...].“²⁸

Pastor Steinmetz v dopise také uvádí, že do Svidnice dorazil v sedm hodin večer, hodinu čekal v hostinci na večeri, pak pojedl a až v devět hodin vyšel z hostince a krátce po jedenácté se zase vrátil, takže k návštěvě mu zbyly jen dvě hodiny. V době náboženské svobody se již sotva dovědeme vžít do situace, kdy víc než čtyřicetitisícová evangelická obec pod vedením místní šlechty nic nezmohla proti obvinění pastora, že ve vzdáleném městě se na dvě hodiny setkal s osmi nebo devíti

Dokument *Species facti*
(Vylíčení případu)
nepovolených pietistických
shromáždění ve Svidnici
vedených těšínským pastorem
Steinmetzem z procesu
s těšínskými pietisty,
Archiv Církevní rady
Slezské církve evangelické
augsburského vyznání
Český Těšín

Bohatě zdobená barokní kazatelna a dřevěné pavlače v evangelickém chrámu sv. Trojice ve Svidnici, r. 2009,

Caspary, Hans: *Die schlesischen Friedenskirchen in Schweidnitz und Jauer. Ein deutsch-polnisches Kulturerbe. Potsdam 2009*

lidmi a pomodlil se s nimi. Samozřejmě, že to byla jen malicherná záminka, ale odpůrci vzkvétající evangelické obce a školy ji dovedli náležitě využít ve svůj prospěch.

Proces se táhl dál. Představenstvo evangelické obce opakovaně žádalo zrušení suspenze pastora. Psalo královskému Vrchnímu úřadu (2. září 1728 a 7. listopadu 1728) i samotnému císaři (28. listopadu 1728, 22. března 1729, 28. dubna 1729 a 1. září 1729). V jednom nedatovaném a nepodepsaném dopise císaři představenstvo žádá vrácení Steinmetze do úřadu, kterého je již zbaven čtrnáctý měsíc, což napovídá, že dopis byl napsán v srpnu 1729. Steinmetz se osobně odvolal k císaři Karlu VI. dne 28. dubna 1729. Vysvětloval mu svídnickou záležitost a znovu požádal o vrácení do úřadu.

V květnu do procesu zasahuje nový zemský hejtman, hrabě Vratislav Maxmilián z Mitrovic. S jeho nástupem se situace ještě více přiostrňuje. Vyplývá to z jeho dopisu G. F. Bludovskému z 6. května 1729.²⁹

První zářijový den roku 1729 Johann Adam Steinmetz píše císaři Karlu VI. obsáhlé odvolání,³⁰ ve kterém se brání proti bezdůvodnému jezuitskému obvinění. Steinmetz se v něm ohrazuje proti nařčení v „*Nestranné zprávě o nové sektě Schefferiánů a Zinzendorfiánů*“³¹ jezuitského misionáře, která byla podána ve Vratislavi.³² Steinmetz v devíti bodech odmítá falešná obvinění. V posledním bodě zaujímá stanovisko k 11 tvrzením, která mu jsou podsouvána neprávem. Představenstvo a. v. církve (Bludovský, Skrbenský, N. Bludovský, Logau, Vilamovský a Fragstein) Steinmetzovu obranu vůči obvinění jezuitského kněze (*Pater Regent, P. Missionarius*) podepřeli svým stejně datovaným dopisem.

Koncem roku, 8. prosince 1729,³³ představenstvo žádalo Vrchní úřad, aby k suspenzi Steinmetze

podle reskriptu z 20. prosince 1728 nebyl přidán trest vězení, jak o to usiloval zemský hejtman. Zástupce Dvorní kanceláře Království českého, Johann Georg Eschenbach, 26. ledna 1730 svým podpisem a pečeti potvrdil příjem žádosti ze 17. ledna 1730 o zrušení Steinmetzovy suspenze a zmínil se o nepříznivých zprávách zemského hejtmana.³⁴ Císař mezitím 21. ledna 1730 vydal dekret, kterým nařídil vyhnat Steinmetze, jenž „*nejen ve Svidnici na cizím území, ale spolu s dalšími dvěma kolegy Muthmannem a Sassadiusem také v Těšíně pořádal konventikle a pokoutní vyučování*“.³⁵ Johann Adam Steinmetz, Jan Muthmann a Ludwig Samuel Sassadius jsou v dekretu označeni jako služebníci slova čili kazatelé. Spolu s nimi byli vypovězeni z habsburské říše rektor Ježíšovy školy Traugott Immanuel Jerichovius a konrektor Jiří Sarganek.

Přes tři roky vlekoucí se spor kvůli neformálnímu setkání přibližně osmi lidí, s nimiž se Steinmetz ve Svidnici pomodlil a krátce je povzbudil slovy Písma, nám dokresluje tehdejší poměry, v jakých museli těšínské pietisté pracovat. Zkoumané archiválie nás nenechávají na pochybách, že svídnická událost Steinmetzovi přitížila a spolu s dalšími obviněními přispěla k jeho suspenzi a následnému vypovězení ze země. Karol Michejda, který na počátku 20. století podrobně popsal pietistický proces v Těšíně, stejně jako jiní autoři, svídnickou kauzu a její následky zcela pomíjí.³⁶ Korespondence týkající se tohoto případu byla známým autorům zřejmě nedostupná.

Přínos těšínských pietistů

Pro těšínskou evangelickou obec znamenalo vyhnání pietistů obrovskou ztrátu. Muthmann kázal v Těšíně česky i polsky a je považován za prvního polského spisovatele na Těšínsku.³⁷ Sassadius si pro svou kazatelskou, katechetickou a vytříbenou literární činnost získal přízeň zvláště polsky mluvící části evangelické obce.³⁸ Jerichovius byl vynikajícím pedagogem a také jeho literární činnost měla znamenitý ohlas. Sarganek³⁹ je autorem českého kancionálu *Cithara sanctorum*, který je kvůli odlišení od Třanovského *Cithary* častěji označován jako *Lipský kancionál*. Tento kancionál stejně jako Liberdova *Harfa nová* významně přispěl k duchovnímu probuzení českých evangelíků.

Duchovní služba těšínských pietistů vyzářovala daleko za hranice kraje. Steinmetz byl vynikajícím kazatelem a spisovatelem, což ocenil i Johann Wolfgang Goethe.⁴⁰ Je považován rovněž za duchovního pastýře Moravských bratří, kteří byli jeho kázáními ujištěni o spasení v Kristu, a když pro svou víru museli opustit své statky a obětmi na životech šířili Kristovo evangelium

v různých částech světa. Nejedna národ jim vděčí za alfabetizaci, rozvoj školství, zušlechťení sociálních vztahů a celkové povznesení života. O těšínských pietistech se nejvíce dočteme v německé

literatuře, méně v polské a nejméně v české, přestože zaujali významné místo v dějinách všech zmíněných národů. Jsme jim dlužni. Jejich trvalý odkaz si заслужuje naši pozornost.

Process with the Těšín pietists in 1726–1730

According to sources that have not yet been published and that are deposited in the archives of the Silesian Evangelical Church of the Augsburg Confession, the background of the process with the Těšín Evangelical pastor Johann Adam Steinmetz and other followers of the pietist movement in Těšín has been clarified. The immediate impulse for the process was an allegedly forbidden religious assembly led by Steinmetz in the Lower Silesian Svídnice on 29 October 1726. The case lasted four years and ended with followers of pietism including the pastor Steinmetz being expelled from Těšín. The materially valuable article enriches the history of Protestantism in Silesia.

POZNÁMKY

- 1 Čapek, Jan Blahoslav: Celkový pohled na činnost a význam našich písmáků. In: Molnár, A. – Smolík, J. (edd.): Čestí evangelici a toleranční patent. Praha 1982, s. 56. Podobně příznivý vliv pietismu na české evangelictví vyzdvihuje na základě prací J. Melmuka a G. A. Skalského: Smolík, Josef: Vnitřní život toleranční církve. In: Molnár, A. – Smolík, (edd.) J.: Čestí evangelici a toleranční patent. Praha 1982, s. 73.
- 2 V habsburské monarchii se pro luterské církve ujal označení „augsburského vyznání“, jelikož toto vyznání bylo předloženo říšskému sněmu v Augsburgu v roce 1530.
- 3 Ochranov, lužické město založeno roku 1722 hrabětem M. L. Zinzendorfem pro exulanty z českých zemí, ve světě známé pod německým názvem Herrnhut.
- 4 Hrabata Henckelové – Wenzel Ludwig (1680–1734) a Erdmann Heinrich (1681–1752) od roku 1701 studovali na universitě v Halle, kde přednášel A. H. Francke. Erdmann Heinrich se později usadil v Pölzig blízko Halle. Tam jej navštěvovali bratři z Bohumína: Johann Ernst (1673–1743) a Wenzel Ludwig. Bratři Henckelové Franckeho nejen informovali, ale také s ním spolupracovali a pomáhali pronásledovaným evangelikům. Více viz Patzelt, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen 1969, s. 33–38; Spratek, Daniel: Bohumínští pánové Henckelové von Donnersmarck. In: Křížová, M. (ed.): Sborník II. konference Moravian v roce 2001. Suchdol nad Odrou 2003, s. 32–34.
- 5 K rakouským kořenům Zinzendorfu sahá rovněž rod Mikuláše Ludvíka, zakladatele Ochranova. Viz Patzelt, H.: c. d., s. 112.
- 6 Štřífková, Edita: Jak potůček v jezeře. Moravané v obnově Jednoty bratrské v 18. století. Praha 2009, s. 20–22.
- 7 Jeho literární přínos nově oceňuje J. Malura, viz Malura, Jan – Kosek, Pavel (edd.): Čistý plamen lásky. Výbor z písní pobělohorských exulantů ze Slezska. Brno 2004, s. 39–62, 151–234, 239–241.
- 8 Tepliwoda = Cieplowody.
- 9 Patzelt, H.: c. d., s. 55.
- 10 Biermann, Bogumił. Historia wiary ewangelickiej w Śląsku Austriackim, z osobliwym względem na dzieje ewangelickiego kościoła z łaski danego przez Cieszyńcem. Cieszyń 1859.
- 11 Reinersdorf – pol. Komorzno v Dolním Slezsku.
- 12 Gross-Kniegnitz – pol. Księginice Wielkie v Dolním Slezsku.
- 13 Löbau – pol. Lubawa v Dolní Lužici.
- 14 Zmíněnou korespondenci zkoumal a z větší části z německého jazyka přeložil autor článku.
- 15 *Species Facti* objasňující událost ve Svídnicí, se zachovalo na složeném archu papíru o rozměrech 32,7 × 41 cm s příloženou poznámkou 9 × 8,5 cm. Archiv Církevní rady Slezské církve evangelické a. v., Český Těšín (dále jen ACR SCEAV), složka „Proces s těšínskými pietisty – korespondence 1726 až 1730“.
- 16 Tamtéž.
- 17 ACR SCEAV, složka „Proces s těšínskými pietisty – korespondence 1726 až 1730“.
- 18 Tamtéž.
- 19 Tamtéž.
- 20 Tamtéž.
- 21 ACR SCEAV, složka „Proces s těšínskými pietisty – korespondence 1726 až 1730“. *Zpráva Zemského úřadu Vrchnímu úřadu ze dne 15. července 1728*. Bez podpisu. Pečeť. Text na třech stránkách složeného archu o rozměrech 41 × 33,4 cm.
- 22 Tamtéž.
- 23 ACR SCEAV, složka „Proces s těšínskými pietisty – korespondence 1726 až 1730“. *Žádost představenstva ze dne 22. 7. 1728*. Text je na dvou stránkách složeného archu o rozměrech 41 × 32,4 cm. V záhlaví stojí poznámka v polštině (zřejmě Unického): „*Prośba o restytuowanie*.“ Dole je pět nečitelných podpisů.
- 24 Tamtéž.
- 25 Tamtéž.
- 26 Tamtéž.
- 27 ACR SCEAV, složka „Proces s těšínskými pietisty – korespondence 1726 až 1730“. *Dopis Steinmetze Říšsko-královskému vrchnímu úřadu ze dne 22. 7. 1728*. Jeden arch 40,3 × 33 cm, složen a popsán na všech čtyřech stranách, podepsán pisatelem.
- 28 Tamtéž.
- 29 ACR SCEAV, složka „Proces s těšínskými pietisty – korespondence 1726 až 1730“. *Wohlgebohrner Freyherr...* 6. 5. 1729. Jeden složený arch 40 × 33 cm se dvěma popsány stranami, na čtvrté straně je adresa „*Dem wohlgebohrnen Herrn, Herrn Georg Friedrich Bludowsky...*“ a datum 6. května 1729.
- 30 ACR SCEAV, složka „Proces s těšínskými pietisty – korespondence 1726 až 1730“. *Johann Adam Steinmetz, gewissenhafter Verantwortung gegen die unverweibliche Beschuldigung des Pater Regents...* 1. 9. 1729. Ve svazku jsou dva rukopisy. Jeden je na čtyřech složených a svázaných arších 41 × 33 cm, ze 16 stran je 15 popsáných, druhý (totožný s prvním) je na třech složených a svázaných arších 40,3 × 32,5 cm, na 11 stranách je text a na 12. straně je rekonstrukce J. G. Eschenbacha. Obhajobu podává císaři představenstvo.
- 31 Steinmetz měl na Moravy značný vliv. Viz Spratek, Daniel: „Porodní asistent“ obnovené Jednoty pastor Johann Adam Steinmetz. In: Křížová, M. – Spratek, Daniel (edd.): Sborník III. konference Moravian v roce 2003. Suchdol nad Odrou 2004, s. 54–58. Nepodléhal však jejich sektářským úchylkám, ale v jejich hledání jim „*vymlouval ducha sektářství*“. Viz Spratek, Daniel: Náboženské poměry ve Slezsku v letech 1648–1740 a jejich význam pro obnovu Jednoty bratrské. In: Křížová, M. (ed.): Sborník II. konference Moravian v roce 2001. Suchdol nad Odrou 2003, s. 30–31. Srov. Müller, J. Th.: Die ältesten Berichte Zinzendorfs über sein Leben, seine Unternehmungen und Herrnhuts Entstehen (Schluß). Zeitschrift für Bürgergeschichte, 7, 1913, s. 179–180. Steinmetzova návštěva Zinzendorfa v prosinci 1726 v Drážďanech a následná Zinzendorfova přímluva u císařova zповědníka jezuitů G. V. Trönnemanna v roce 1728 však nejenže ničemu nepomohla, ale zdá se, že se obrátila proti Steinmetzovi. Viz Patzelt, H.: c. d., s. 113.
- 32 Patzelt, H.: c. d., s. 109.
- 33 ACR SCEAV, složka „Proces s těšínskými pietisty – korespondence 1726 až 1730“. *Ihre Excellenz Hochgebohrner...* 8. 12. 1729. Jeden arch 40 × 33 cm se čtyřmi popsány stranami. Představenstvo píše královskému Vrchnímu úřadu. Dole jména, bez pečete.
- 34 ACR SCEAV, složka „Proces s těšínskými pietisty – korespondence 1726 až 1730“. *Daß zu Handen Ihrer Kayser= und Catholischen Mayestätt Königlich=Boheimbischen HoffCantzleiy...* 17./26.1. 1730. Jeden půlarch 20,5 × 32,5 cm s jednou popsanou stranou. Podpis, pečeť.
- 35 Patzelt, H.: c. d., s. 240 (podle Fuchs, Gottlieb: Materialien zur evangelischen Religionsgeschichte des Fürstenthums Teschen in Oberschlesien. Breslau 1770, s. 62 a násl.; Unschuldige Nachrichten aus das Jahr 1730, s. 827).
- 36 Michejda, Karol: Z historii Kościoła Ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice 1992², s. 98–102.
- 37 Kubica-Heller, Grażyna: Luteranie na Śląsku Cieszyńskim. Bielsko-Biala 1996, s. 32.
- 38 Hierowski, Zdzisław – Rospond, Stanisław: Język i piśmiennictwo na Śląsku. Katowice – Wrocław 1948, s. 15.
- 39 Spratek, Daniel: Služebníci slova Božího v krajině pod horami. Výbor z díla těšínských evangelických bohoslovců. Český Těšín 2005, s. 51–62.
- 40 Patzelt, H.: c. d., s. 62. Podle něj Wagner, Oskar: Mutterkirche vieler Länder. Graz 1978, s. 88; Spratek, D.: Služebníci slova Božího, s. 22–50.

Hostinec U Johanna v Horní Lomné

Radek Lipovski

Johann Pyszko,
nedatováno, archiv
Drahomíry Szkanerové

Ne ke každému hostinci se dá zjistit tolik informací jako v případě Salajky,¹ ale kromě ní vytvářela zajímavý kulturní kolorit v zapadlé podhorské obci Horní Lomné hospoda U Johanna. Tento podnik znamenal jakýsi protipól Salajky nejen v ekonomickém, ale i národnostním směru. Zatímco Salajka se jako státní hostinec orientovala v období vrcholu nacionalismu v meziválečných letech „pročesky“, „Johann“ měl výrazně polské renomé a převažující polské obyvatelstvo si tento hostinec nesmírně oblíbilo. Přes hospodářskou a kulturní konkurenci existovalo také určité pojítko mezi oběma podniky. Byla jím rodina Pyszkova, jejíž zakladatel Georg Pyszko se přistěhoval do Horní Lomné původně jako nájemce Salajky. Jak se ovšem dostala tato rodina k hostinci U Johanna?

Před první světovou válkou působil v Horní Lomné obecní hostinec, kterému se nářečně říkalo „stara gospoda“. Obecní koncesi tehdy odkoupila Těšínská komora za odstupné 120 korun ročně, které však od roku 1914 neplatila. Pravděpodobně ukončila provoz hostince, protože v obci působil již jiný podnik tohoto typu patřící Těšínské komoře (Salajka). Když se obec Horní Lomná pokusila v roce 1919 obnovit starou hospodu, provádělo se šetření jejího stavu. Dům byl přízemní, postavený ze dřeva, ale: „Budova je prastará a na spadnutí, a proto pro provoz hostinské a výčepní živnosti naprosto nevhodná.“²

Obec uvedla ve své žádosti o udělení obecní koncese na dům č. p. 43 hned několik argumentů, proč by se měla obnovit: „1) *Gmina G. Łomna liczy wyżej 600 mieszkańców.* 2) *W gminie jest tylko jedna gospoda należąca do Komory cieszyńskiej.* 3) *Gospodzki teje nie posiadając żadnej konkurencji sprzedaje towary liche i drogo.* 4) *Gmina posiada tak zwana „starą gospodę“ która nie przynosi żadnych dochodów, obowiązuje się przeto odnowić tymczasowo „starą gospodę“ później w normalnych warunkach przystąpić do budowy nowej gospody.* 5) *Gmina ma do utrzymania szkołę, kościół a nie posiada żadnych dochodów, również musi gmina utrzymywać wiele sierot i żebraków.* 6) *Koncesję gminną Komora ciesz. odebrała pod warunkiem, że Komora będzie gminie płacić 120 K odstępnego, którego jednak od roku 1914³ Komora nie wypłaca.* 7) *W razie uzyskania koncesji obowiązuje się gmina budynek „starą gospodę“ odrestaurować według przepisu, budynek ten ma Nr 43.*“⁴ Koncese měla obnášet výčep piva, vína, lihovin a likérů, výdej čaje, sody a přípravu jídel. Argumenty byly bezpochyby

oprávněné a za udělení koncese se přimlouvalo i Společenstvo hostinských a výčepních živností v Jablunkově v čele s Emanuele Bullawou. Přesto obec nezískala povolení. Hlavním důvodem se stal žalostný stav hospodské budovy, přičemž podle místního šetření nebylo možno pomyslet na její přestavbu, takže v úvahu přicházela jediné novostavba, pro niž by však musely být odkoupeny okolní pozemky. Hospoda se sice nacházela na obecním pozemku, ale ten byl pronajímán a s obecní silnicí byl spojen pouze úzkou přístupovou cestou.⁴ Jelikož se nedochovaly další pramenné materiály, lze předpokládat, že obecní hospoda nemohla být obnovena.

V žádosti obce se asi projevil určitý osobní ambice jejího tehdejšího starosty Johanna Pyszka (* 3. června 1880). Vždyť jeho otec, Georg Pyszko, provozoval v letech 1906–1913 zdejší komorní hostinec (pozdější Salajku), na jehož současného nájemce Paula Słowiacka žádost útočila. Johann se narodil v domě Těšínské komory v Jablunkově-Bělé, kde byl jeho otec Georg původně panským kočím a měl na starosti dva páry koní. S jedním jezdil pro dřevo a druhým vozil panstvo v bryčce („kolase“). Obecnou školu navštěvoval v Jablunkově a po ní odešel do Vítkovic, kde pracoval šest let v různých postaveních, naposledy jako valčíř. Ve svých 25 letech se odstěhoval ke své sestře Marii do Horní Lomné, která zřejmě již v té době vedla hostinec Salajka s otcem Georgem a později s manželem Paulem Słowiackem. Pomáhal jí v živnosti do svých 30 let, kdy se oženil s místní rodačkou Evou Brózdovou. S ní si postavil chaloupku v pomístní části zvané „Pod grapou“ a zřídil si filiálku tříneckého dělnického konzumu. Za první světové války narukoval a nějaký čas sloužil v těšínské nemocnici jako aparatman (obsluha přístrojů).⁵

Po první světové válce se Johann pokusil zprovoznit obecní hospodu, a když se mu to nepovedlo, zřídil vlastní, které se říkalo U Johanna nebo U Pyszka. Od 1. srpna 1923 byl členem jablunkovského Společenstva hostinských živností⁶ a 26. července 1924 získal koncesi na hostinskou živnost na dům č. p. 55 v Horní Lomné s právem „přechovávat cizince, podávat jídla, čepovat pivo, víno, pálené lihové nápoje, podávat kávu, čaj, čokoládu, jiné teplé nápoje a občerstvení a míti dovolené hry“. Všechny tyto okolnosti byly zmíněny v listině schvalující přenos této koncese z domu č. p. 55 na dům č. p. 100.⁷ Johann Pyszko požádal o přenos a tedy přestěhování celého podniku 17. listopadu 1929. Dům č. p. 55 totiž v roce

Łomna Ober- u. Unter-	
Ortsgmnden. Łomna Ober- und Unter-, Łomna Górna u. Łomna Dolna.	
GB. Jablunkau, BH. Teschen, km² 24-66 u. 27-04. EW. 623 u. 863, Uspr. poln., Pf., 2 Sch., Wfo., (Jablunkau in Schlesien, Jabłunków w Śląsku).	
Flaschenbierhdt: Kluss Marie.	
Gemwdr: Pyszko Georg • Rosenzweig Ignaz • Szkanera Georg.	
Hebammen: Martinek Anna.	
Sägewerke: Friedrich, Erzherzog.	
Schmiede: Wisztor Paul.	
Spar- u. Darlehenskassenver: p. 2 Spar- und Darlehenskassenverein in Unter-Łomna, r. G. m. u. H. • p. 3 Spółkowna kasa oszczędności i pożyczek w Górnej Łomnej, sp. z z n. p.	
Tab.-Traf: Pyszko Georg • Rosenzweig Ign.	
Weinsehr: Pyszko Georg.	
Wirt: Erzherzog. Brauereiverwaltung Teschen, Inh. Friedrich, Erzherzog. Stellvertreter Pyszko Georg • Rosenzweig Ign. (Pächter) • Beskidenver. Teschen, Stellvertreter Sobol Georg.	

Soupis všech živnostníků,
včetně držitelů hostinských
a výčepních koncesí,
v Dolní a Horní Lomné,
r. 1908, Österreichischer
Zentralkataster sämtlicher
Handels-, Industrie und
Gewerbebetriebe XVII.
Adressbuch von Schlesien.
Wien 1908

1928 vyhořel.⁸ Okresní úřad v Českém Těšíně převod schválil 13. prosince 1929 za určitých podmínek:

- a) provést povinné úpravy – např. vchod ze silnice chránit dřevěnou, ze všech stran uzavřenou přístavbou, v sálu opatřit alespoň dvě okna ventilačními křídly, zazdít dveře z nálevny do obchodní místnosti, vchod z jeviště ven opatřit schody, natřít schody k cizineckým pokojům nebo „vyústívacího vedení vzduchového tlakostroje budiž položena nejméně do výše 2 m nad sousední silnici [...]“, přičemž sací (odsávací) vedení nutno opatřit nálevkovitým vyústěním se sítím a bavlnu k filtraci vzduchu vyměňovat každých 14 dní,
- b) dodržovat provozní předpisy,
- c) živnostenský úřad má výhradní právo naříditi opatření v zájmu veřejnosti.

Lhůta k provedení úprav byla stanovena do 31. ledna 1930. V této době zaučoval v živnosti svou dceru Viktorii, která nastoupila do učení v roce 1929.⁹

V říjnu 1939 požádal Johann Pyszko úřad zemského rady (landráta) o potvrzení koncese na dům č. p. 100. Opět byla vyjmenována povolená oprávnění, přičemž ke kategorii ubytování turistů bylo doplněno, že hostinec čítal 28 postelí. Pyszko tedy provozoval podnik podobný turistickému hotelu na způsob sousední Salajky. V květnu roku 1940 úřad zemského rady zjišťoval dotazníkem význam hospody. Ve formuláři byl uveden počet obyvatel Horní Lomné 690 při rozloze 25 km². Většina z nich byli lesní dělníci nebo malí zemědělci. V obci se nacházely jen dvě hospody vzdálené od sebe sedm km (?). Johann Pyszko se podle dotazníku narodil 7. června 1880 v Jablunkově, což by souhlasilo se sčítáním lidu v roce 1900,¹⁰ ale podle jeho náhrobku to bylo již 3. června 1880. Jeho manželka Ewa, roz. Brózdová, se narodila 15. října 1892 v Horní Lomné. Výčepní živnost provozoval Pyszko údajně již od roku 1921, ale daný hostinec držel od roku 1924. Podnik sestával z kuchyně, výčepní místnosti, dvou hostinských místností a osmi cizineckých pokojů s 26 posteli. Ze tří sanitárních zařízení byla dvě určena mužům a jedno ženám. Všechny místnosti se nacházely v dobrém stavu. Jejich majitel požíval dobré pověsti, měl německou příslušnost a k jeho osobě neměla žádné připomínky ani Hospodářská skupina pohostinských živností (Wirtschaftsgruppe Gaststätten und Beherbergungsgewerbe), ani krajské vedení NSDAP. Jeho německá příslušnost vycházela z přijetí volkslisty, což bylo doloženo potvrzením jablunkovského úředního komisaře z 13. května 1942.

V dotazníku z roku 1942 Pyszko uvedl, že za rok 1940 měl celkový obrát 18 076 RM

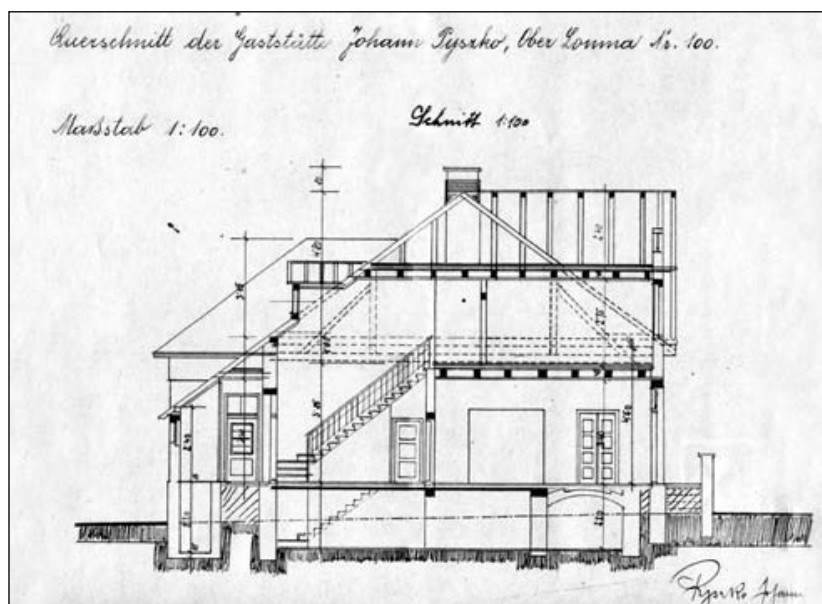

(říšských marek) a v následujícím roce 21 565 RM. Odbyt piva činil 96,25 hl sudového a 6,75 hl lahvového (1940). V roce 1941 stoupl odbyt sudového piva (102,5 hl), ale poklesl prodej lahvového piva (2,7 hl). Pyszko provozoval v dané době vedle hostince i obchod smíšeným zbožím. Snížil se mu ovšem počet cizineckých pokojů a tím pádem i postelí. Podle jeho vlastního popisu z 29. dubna 1942 sestával hostinec z výčepní místnosti, hostinského pokoje, kuchyně, sálu s podiem (jevištěm) a pěti cizineckých pokojů s 15 lůžky. V místnostech se nacházely stoly, lavice, křesla a železná kamna, v cizineckých pokojích kachlová kamna. Většinou se zde vyskytovaly palubové podlahy, jen v sálu byly položeny parkety. Osvětlení bylo obstaráváno ještě petrolejovými lampami.

Před válkou posílal Johann Pyszko své děti do české školy. Uměl německy, protože se tomuto jazyku naučil již v obecné škole za Rakousko-Uherska, a proto nebyl německým úřadům trnem v oku jako většina Poláků na Záolží. Po celou dobu okupace stál v čele obce. Úřad vedl čestně

*Hostinec U Johanna
v Horní Lomné,
nedatováno, archiv
Drahomíry Szkanderové*

*Boční řez
hostincem U Johanna,
pravděpodobně z r. 1942,
Státní okresní archiv Karviná*

*Současná podoba hostince
Buldoček (bývalý Johann)
v Horní Lomné, r. 2009,
foto Radek Lipovský*

a spravedlivě, takže si na něho po válce nikdo nestěžoval a vyhnul se postihu. Naopak řada obyvatel Horní Lomné na něho dodnes vzpomíná jako na zachránce této horské obce. Po skončení války vedl určitou dobu hostinec samostatně, až ho převzala Jednota, která přestavěla hospodu, zrušila smíšený obchod a přenesla ho do hotelu Salajka.¹¹ Podle dochovaných karet hostinských živností ve Státním okresním archivu v Karviné byla provozovna Johanna Pyszka začleněna do komunálního podniku 1. května 1950.¹²

Johann a Ewa Pyszkovi měli dcery Viktorii (* 1915), Aloisii (* 1923), Emilii (* 1927) a syna Vladislava (* 1920).¹³ Posledně jmenovaný syn, Vladislav Pyszko, hajný v pomístní části Burkov, se stal v roce 1960 předsedou Místního národního výboru a působil v této funkci do počátku normalizace.¹⁴ Dcera Aloisie si vzala za manžela Jana Pydycha (* 1912), jenž pocházel ze Zwardoně (p. Zwardón) v Polsku. Do Horní Lomné přišel s polským vojskem na podzim roku 1938 a už

zde zůstal. Pro zajímavost uvedme, že byl vrcholovým sportovcem a v roce 1936 se zúčastnil jako polský reprezentant Zimních olympijských her v Garmisch-Partenkirchenu, kde se umístil v závodu vojenských hlídek (předchůdce dnešního biatlonu) se svými spolubojovníky na 9. místě.¹⁵ Jan a Aloisie Pydychovi převzali vedení rodinného hostince od Johanna Pyszka, jenž zemřel 18. listopadu 1964 v pozhnaném věku 84 let. Hostinci se začalo lidově říkat U Pydycha, ale formálně se v rámci podniku Jednota nazýval Pod Pralesem, což mělo zřejmě odkazovat na blízký prales Mionší. Byl velmi populární mezi místním obyvatelstvem pro různé akce jako svatby, hostiny, zábavy apod. Chodilo se sem i na „škubačky“, tzn. škusbat peří. Stal se nepostradatelnou součástí kulturního života obce. Konaly se zde schůze, jednání, či ochotnická představení nacvičená místním odborem Matice slezské. V roce 1965 byl objekt rázně zmodernizován, opatřen splachovacími záchody a vybaven novým nábytkem.¹⁶ V hospodě se dokonce v roce 1939 promítal první film v obci: „Byla to tehdy mimořádná událost a lidé ji prožívali tak vzrušeně a živě, že když se ve zvukovém týdeníku objevila jízda vojáků na koních, diváci v prvních řadách se prý polekaně zvedali ze židlí a chvatně opouštěli místnost.“¹⁷

Jan a Aloisie Pydychovi měli čtyři děti – syna Vladislava a dcery Janu, Danu a Evu. Jan zemřel v roce 1974 a Aloisie v roce 2002.¹⁸ Po roce 1989 provozovala hostinec Jana Czechtová, která se vrátila k původnímu názvu U Johanna. Rovněž další majitelé Čestmír a Ema Kiczmerovi se zavedeného názvu drželi, ale noví vlastníci hostince roku 2007 přejmenovali a dnes nese štít s názvem Buldoček.

U Johanna Inn in Horní Lomná

In the mountainous settlement of Salajka in the Beskydy Mountains, the local citizen and mayor Johann Pyszko founded an inn in 1924 called U Johanna or U Pyszka according to its owner. The article follows the creation and operation of the inn till the present day and the fortunes of its owners, and their family members. The U Johanna Inn became a centre of social and cultural life in the village. It was very significant particularly for the local inhabitants of Polish nationality.

POZNÁMKY

- Lipovský, Radek: Hostinec Salajka v Horní Lomné. Těšínsko, 53, 2010, č. 3, s. 19–27.
- „Das Gebäude ist uralt und baufällig, sodaß es für den Betrieb eines Gast- und Schankgewerbes gänzlich ungeeignet ist.“ Viz Státní okresní archiv (dále jen SOKA) v Karviné, fond Okresní úřad Český Těšín (Těšín) (dále jen OÚČT), inv. č. 426, sign. XII/130, č. k. 107.
- Tamtéž.
- Tamtéž.
- Zahradník, Jaroslav: Jan Pyszko z Horní Lomné, věrný syn goralské země. Zapsáno 20. října 1964. Životopis Johanna Pyszka dochovaný v soukromém vlastnictví jeho vnučky Drahomíry Szkanderové z Horní Lomné.
- SOKA Frýdek-Místek, fond Společenstvo hostinských živností Jablunkov, kniha 1 (nezinventarizováno).
- SOKA Karviná, fond Úřad landráta Těšín, inv. č. 42, č. k. 21. Veškeré následující informace pocházejí z této inventární jednotky, nebude-li uvedeno jinak.
- Hasáková, Alena: Počítání oveček v Horní Lomné na konci století. Horní Lomná 2000, s. 92. Informace o tom byla zapsána i v členské knize Společenstva hostinských, viz SOKA Frýdek-Místek, fond Společenstvo hostinských živností Jablunkov, kniha 1 (nezinventarizováno).
- SOKA Frýdek-Místek, fond Společenstvo hostinských živností Jablunkov, kniha 3 (nezinventarizováno).
- SOKA Karviná, fond OÚČT, inv. č. 63.
- Zahradník, J.: c. d. Informace o Johannově působení za války zachyceny také ve vyprávění Josefa Sikory a Zuzany Wawrzaczové (oba narozeni v Horní Lomné).
- SOKA Karviná, fond ONV Český Těšín, inv. č. 420, sign. 142, č. k. 253.
- Tyto a následující informace, nebude-li uvedeno jinak, byly zjištěny v rozhovoru s pamětníky Antonínem Stryczkem a Drahomírou Szkanderovou 2. ledna 2009 v Horní Lomné.
- Hasáková, A.: c. d., s. 76–77; Zahradník, J.: c. d.
- Zaznamenan v: <http://turyn.sport.wp.pl/kat,44354,wid,8151393,wiadomosc.html?ticaid=17420>
- Hasáková, A.: c. d., s. 97, 102.
- Tamtéž, s. 116.
- Zjištěno z náhrobního kamene rodiny Pyszkovy a Pydychovy v Horní Lomné.

Odstranění pomníku T. G. Masaryka ve Frýdku v roce 1939

Tomáš Adamec

Stalo se už u nás tradicí, že pomníky se stavějí proto, aby byly střídavě odstraňovány a zase znovu vráceny na svá místa. Stejný byl i osud pomníku TGM postaveného ve Frýdku v roce 1929 péčí Spolku pro postavení pomníku Tomáše Garrigua Masaryka. O tom, jak k postavení pomníku došlo, jsem psal v Těšínsku před třemi lety.¹ Na samotný závěr článku jsem jako dodatek připojil stručnou zmínku o dalších osudech pomníku. Tenkrát se mi bohužel nepodařilo zjistit, jak to přesně bylo s odstraněním pomníku v roce 1939, kdo, kdy a proč pomník odstranil a co se s ním dále dělo. Za této situace jsem tedy použil informaci z městské kroniky, která pravila, že busta prezidenta Osvoboditele byla v roce 1939 tajně zakopána na dvoře městského úřadu. Nyní jsem ale získal nové informace, které přece jen událost zmizení sochy do velké míry objasňují. V loňském roce byl totiž zpracován archivní fond Četnická stanice Frýdek a přitom byla nalezena čtyři hlášení, která se vztahují k našemu pomníku, a která znovu podnítila můj zájem o poznání odpovědí na výše uvedené otázky.

Už v březnu 1939 vydalo Zemské četnické velitelství v Brně instrukci, v níž všechna svá podřízená velitelství vyzývalo k předkládání situačních zpráv představeným služebním úřadům. Zprávy měly být přesné, vedle poměrů ve služebních obvodech měly přihlížet i k náladě a smýšlení obyvatelstva a podchycovat jevy, které by v sobě mohly nést zárodek příštího porušení veřejného řádu a pořádku. Frýdecký okresní hejtman vydal 11. května nařízení, že mu mají být situační zprávy podávány čtrnáctidenně a mají referovat o všeobecné situaci, o zvláštních událostech a o náladě obyvatelstva. Zprávy měly být podávány každé druhé pondělí, první měla být podána 22. května. Nás ale budou zajímat až ty další.

Situační zpráva z 5. června 1939: „Všeobecná situace ve zdejší obvodě je klidná. V noci na 4. června 1939 vytrhali neznámí pachatelé u pomníku bývalého prezidenta republiky T. G. Masaryka na Wilsonově ulici ve Frýdku zasazené tam květiny. Mezi českým obyvatelstvem města Frýdku vzbudila tato událost nelibost a rozhořčení.“² Situační zpráva ze 14. června 1939: „V noci na 11. června 1939 polil neznámý pachatel červeným lakem pomník T. G. Masaryka stojící na Wilsonově třídě ve Frýdku, před českým reálným gymnasiem. Vylitý obsah krabičky do obličejové busty stékal s obličejem na poprsí a pak na podstavec

pomníku. Čin tento vyvolal u obyvatelstva rozhořčení. Z piety pak kladli občané k pomníku květiny, což ale vzbudilo nelibost obyvatelstva německého, které si pak stěžovalo na zdejší Gestapu. Komisař Gestapa Preiss zakázal kladení květin k pomníku. Toto rozhodnutí bylo přijato s klidem. Veřejný pořádek nebyl porušen.“³

Jak se případ vyšetřoval, jestli byl vůbec oficiálně vyřešen, nevíme, ale viníci byli dokonce veřejnosti známi, neboť v městské kronice v zápise za rok 1945 je stručná zmínka u příležitosti znovuodhalení Masarykova pomníku, která označuje tři pachatele: „obuvníku Aloisu Sedlářovi[...] vysloveno zástupci národního výboru uznání, že A. Sedlář v časných hodinách na Boží tělo 1939 čistil pomník T. G. Masaryka, který Němci Kořínek, Rumpál a Klečka hanebným způsobem znečistili. Sedlář byl za to gestapem týrán a souzen [...]“⁴

Takto se tedy projevovali Masarykovi odpůrci. V srpnu o sobě ale dali vědět i jeho stoupenci. Vyplývá to z hlášení, které sepsal velitel četnické stanice vrchní strážmistr Hubáček. Zdá se, že šlo o věc, kterou se na četnické stanici pokusili ututlat, ale nepodařilo se to. Jelikož se domnívám, že pouhou citací některé části nebo převyprávěním tohoto hlášení bych mohl čtenáře ochudit o některé informace, ale i o atmosféru, která z tohoto dobového dokumentu dýchá a mnohé sama o sobě vysvětluje, nechám na veliteli stanice, aby celou věc objasnil sám: „Dne 17. srpna 1939 mi sdělil správce městské policie ve Frýdku Vincenc Suchý, že v noci ze 14. na 15. srpna 1939 měly být na pomníku nebo u pomníku Masaryka ve Frýdku před budovou reálného gymnasia,

Wilsonova
(dnes Masarykova) třída
ve Frýdku, v popředí pomník
T. G. Masaryka z r. 1930,
okolo r. 1935,
archiv Davida Pindura

Četnická stanice Frýdek, okres Frýdek. Frýdek, 14. červen 1939.
 Čís. jedn. 175/dův./1939.
 Věc: Situační zpráva.
 Odpověď k čís. jedn. 254/56-I
 ze dne 11. května 1939. Okresní úřad
 Přílohy: ./.
 Frýdek. **Koncept.**

Oznámují:

ad 1./ Všeobecná situace ve zdejší obvodě je klidná.

ad 2./ Zvláštní události: V noci na 11. června 1939 polil neznámý pachatel červeným lakem pomník T.G. Masaryka stojící na Wilsonově třídě ve Frýdku, před českým reálným gymnasiem. Vylitý obsah kratičky do obličeje busty stékal s obličeje na poprsí a pak na podstavec pomníku. Čin tento vyvolal u obyvatelstva rozhorčení. Z piety pak kladli občane k pomníku květiny, což ale vzbudilo nelibost o obyvatelstva německého, které si pak stěžovalo na zdejší Gestapu. Komisař Gestapa Preiss zakázal kladení květin k pomníku. Toto rozhodnutí bylo přijato s klidem. Veřejný pořádek nebyl porušen.

V noci na 14. června 1939 vyhořelaz neznámé příčiny zdejší židovská motilitebna. Požár byl založen neznámými pachateli. Vyšetřování požáru není dosud skončeno.

ad 3./ Náladu obyvatelstva je státněná z obavy před mezinárodní situací.

Velitel stanice
Fr. Klapal

Koncept hlášení velitele
 frýdecké četnické stanice
 ze 14. června 1939
 informující mj. o poškození
 pomníku T. G. Masaryka
 na Wilsonově třídě ve Frýdku,
 Státní okresní archiv
 Frýdek-Místek

nějaké kytice nebo věnec se šerpou a nápisem „My se nedáme“, podle udání strážníka městské policie Adolfa Bučka, s nápisem „Beneš nespí“. Tuto šerpu s nápisem odstranil s pomníku štrážm. František Ambrož ze zdejší stanice, ihned po půlnoci. Ve věci jsem ihned provedl šetření a zjistil. V kritickou noc, tj. 15. srpna 1939 od 0.01 hod. do 12 hod. polední konal službu ve městě štrážm. František Ambrož se strážm. Emanuelem Sobol. Vpředu uvedený případ mi nehlásili.

Štrážm. František Ambrož při výslechu udal, že kritické noci o 24. hod. šel na četnickou stanici, aby nastoupil službu. Cestou z bytu na stanici šel vedle pomníku a všimnul si, že pomník nebyl nikterak ozdoben. Štrážm. Ambrož se strážm. Sobolem dále udávají, že dne 15. srpna 1939 o 0.30 hod. obchůzkou přišli k Masarykovu pomníku, cestou se k nim připojil strážník městské policie ve Frýdku Adolf Bučka. Když přišli k pomníku Masarykovu, viděli, že na pomníku přes prsa jsou zavěšeny dvě zelené kytice, na nich visely dvě červeno-modro-bílé stužky asi 3 cm široké a asi 35 cm dlouhé z papíru a na konci těchto stužek špendlíkem připevněná cedule pohlednicového formátu a na ní inkoustem ručně, tiskacím písmem napsáno: „p. Beneš nespí“. Štrážm. Ambrož přistoupil k pomníku a strhl papírové stužky

i s cedulí a uschoval do kapes kabátu. Dvě zelené kytice spadly na zem. Na stužky a ceduli v kapse si vzpomněl až asi o 4. hodině po velikém dešti, kdy úplně promokli a když vytáhl stužky a ceduli z kapsy, viděli oba četníci, že jsou úplně promočené a barva i inkoust rozmočené a rozmazané. Toto když štrážm. Ambrož viděl a v domění, že tyto věci jsou pro další praktické upotřebení bezcenné a pak proto, že svým včasným zákrokem odstranil tyto předměty dříve nežli je někdo uviděl, byl toho názoru, že záležitost je tím vyřízena a proto rozmočené stužky i ceduli vhodil do potoka, který teče přes Göringovu třídu před Římskými láznemi, a případ veliteli stanice nehlásil.

Vytknul jsem štrážm. Ambrožovi, tu okolnost, že třeba i rozmočené a rozmazané papírové stužky a ceduli neměl zahodit do potoka a takto celou věc likvidovati, nýbrž měl tyto věci odevzdati svému veliteli stanice a případ mu hlásiti, aby o tom mohla být neprodleně předložena zpráva na vyšší místa. Na věci nic nemění ani ta okolnost, že štrážm. Ambrož svým včasným zákrokem zamezil, aby tuto nepříjemnost viděli jiní lidé a touto byli dotčeni.“⁴⁵

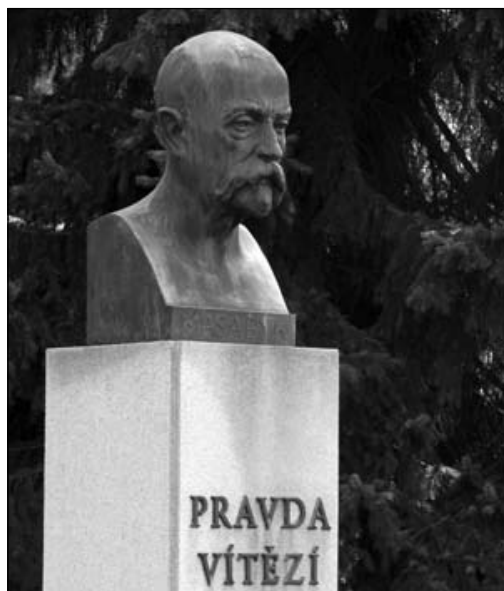
Jak vidno, Masarykův pomník dráždil. Jedni by jej chtěli odstranit, nebo alespoň poškodit, druzí v něm viděli oporu, symbol samostatného státu a naději, že se kolo dějin opět otočí. Pro nás je ale nyní rozhodující, že jsme se dostali ke klíčovému datu, kdy byla Masarykova busta odstraněna. Důvod odstranění jsme si názorně ukázali – Masaryk dráždil. Otázka proč by tedy byla zodpovězena. A kdy k tomu došlo? Použijeme opět hlášení četnické stanice: „Hlásím, že dne 24. srpna 1939 mezi 14 a 16.30 hod. byl představiteli N. S. ve Frýdku odstraněn Masarykův pomník [...]“⁴⁶

Proč pomník odstranili představitelé Národního souručenství? Vysvětlení se nám nabízí tentokrát ze dvou na sobě nezávislých zdrojů. Jedno je napsáno v četnickém hlášení, druhé je popsáno v zápise z výborové schůze místního Národního souručenství. Obě vysvětlení jsou z velké míry stejná a ve zbytku se doplňují, takže se celý příběh dá rekonstruovat takto: dne 8. srpna, tedy ještě před onou nepříjemností s papírovými stužkami, byl tajemník NS Pítha pozván na městský úřad, kde jej starosta Johann Pindur požádal, aby Národní souručenství odstranilo pomník TGM. Odůvodňoval to tím, že v souvislosti s pomníkem dochází k různým nežádoucím jevům, poškozování a zneuctování, což by se mohlo ještě vystupňovat, protože škola, před níž pomník stojí, bude německá. Ať Národní souručenství jako reprezentant češství ve městě pomník přemístí někam, kde nebude tak moc na očích, nejlépe na hřiště u sokolovny. Neujme-li se toho Národní souručenství, pravil prý dále starosta Pindur, město pomník odstraní samo a také s ním podle svého

naloží. Byla to vážná výzva a ošemetná situace. Tomu odpovídala i diskuse, která se na schůzi dále rozvinula. Stály proti sobě dva názory: město je majitelem pomníku, ať si tedy samo pomník odstraní a tím veřejně dokumentuje svůj postup vůči českému obyvatelstvu. Proč to má na sebe brát Národní souručenství? Hněv lidu by se mohl obrátit proti němu. Druhý názor říkal, že pomník by přece jen měl být odstraněn Národním souručenstvím, zachránil by se tak český majetek. Ovšem v tom případě by bylo žádoucí, aby město pomník Národnímu souručenství darovalo. Jelikož požadavek starosty byl zatím pouze vysloven, a Národní souručenství jej neobdrželo v písemné formě, bylo nakonec rozhodnuto vyčkat. Schůze se konala 18. srpna, ale zápis o ní byl pořízen až 25. srpna, tedy už den poté, co byla busta odstraněna. V dalších dochovaných zápisech už se však o této záležitosti nic nepíše.⁷

Naštěstí tu ale máme ještě výše uvedené hlášení z četnické stanice. To nám potvrzuje požadavek starosty Pindura a celý příběh doplňuje takto: „*Jelikož byl pomník majetkem města Frýdku, daruje ho město N.S. s tím, aby jej odstranilo a eventuálně umístilo na jiném vhodném místě. Poprsí pomníku bylo uschováno v budově Občanské záložny ve Frýdku, podstavec a ohraničující kameny pak na nádvoří této záložny [...] odstranění pomníku provedli členové N.S. ve vší tichosti a nedošlo při tom k žádným rušivým událostem nebo nepřístojným výrokům.*“⁸

Starosta Pindur to tedy provedl docela elegantně, pomníku se zbavil, ale sám si ruce příliš neumazal. Ještě nepřišel čas na silové akce. Až v létě 1940 se okupační úřady rozhodly zcela jasně a nesmlouvavě zasáhnout proti všem znakům, které ještě připomínaly rozbitou Československou republiku. Samozřejmě tedy i veškeré pomníky, obrazy, pamětní desky a jiné odkazy na bývalé prezidenty. Všechny tyto „upomínkové předměty“ měly být odstraněny a pak podle nařízení ministerstva vnitra ze 4. září 1940

Bronzová busta prvního československého prezidenta ve Frýdku, r. 2010, foto Jiřina Pavlíková

odevzdány na okresní úřad a následně odeslány Národní galerii. „*Národní galerie v Praze naloží s odevzdanými předměty podle bližších pokynů, přičemž bude zachována zásada, že věci, které budou uznány za bezcenné, budou zničeny, ostatních pak, pokud nebudou jako opravdu umělecky hodnotné vhodně uloženy, bude použito vzhledem na jejich látku a složení, zvláště předmětů kovových, k praktickým účelům.*“⁹

Tomuto osudu tedy frýdecká Masarykova busta unikla. Jak přesně to tehdy naši předkové zaonačili, nevíme. Pokud byla ukryta tak, jak bylo tehdy zvykem, a nemáme důvod tomu nevěřit, budeme o tom marně hledat zprávu v nějakých oficiálních protokolech. A tak alespoň společně se zástupci národního výboru vyslovme uznání městskému hospodáři Richardu Bílkovi a dělníku Josefu Kolářovi za to že, podle městské kroniky, „*mají zásluhu na tom, že bronzová busta profesora Masaryka, dílo to sochaře Mařatky, nebyla odvezena do sběru barevných kovů, nýbrž tajně na obecním dvoře zakopána a uschována tak do dnešních dnů.*“¹⁰ Byl to čin správný a odvážný.

Removal of the T. G. Masaryk Monument in Frýdek in 1939

Thanks to the efforts of the Association for Building a Monument to Tomáš Garrigue Masaryk, a monument to the first Czechoslovak president with a bust was erected in Frýdek in 1929 that came from the workshop of Professor Mařatka. Based on an unknown document from the Frýdek police station, deposited in the State District Archives in Frýdek-Místek, the circumstances behind the removal of the bust at the beginning of the Nazi occupation by members of the local National Community on 24 August 1939 are described in more detail. The president's bust was secretly buried in the yard of the municipal council.

POZNÁMKY

1 Adamec, Tomáš: Jak ve Frýdku stavěli pomník TGM. Těšínsko, 50, 2007, č. 2, s. 18–21. 2 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) ve Frýdku-Místku, fond Četnická stanice Frýdek, inv. č. 7. 3 Tamtéž. 4 SOKA Frýdek-Místek, fond Městský Národní výbor Frýdek-Místek, inv. č. 1, fol. 67. 5 SOKA Frýdek-Místek, fond Četnická stanice Frýdek, inv. č. 7.	6 Tamtéž 7 SOKA Frýdek-Místek, fond Národní souručenství Frýdek, neuspořádáno – Zápisy ze schůzí za rok 1939 (torzo). 8 Tamtéž. 9 SOKA Frýdek-Místek, fond Okresní úřad Frýdek, inv. č. 740. 10 SOKA Frýdek-Místek, fond Městský Národní výbor Frýdek-Místek, inv. č. 1, fol. 67.

Nový Masarykův pomník v Českém Těšíně

Zbyšek Ondřeka

Slavnostní odhalení sochy T. G. Masaryka na Mechové (dnes Komenského) ulici v Českém Těšíně, 28. října 1924, Muzeum Těšínska

Autor nového Masarykova pomníku v Českém Těšíně MgA. Martin Kuchař při jeho výrobě v ateliéru v Ostravě-Petřkovcích, 2. září 2010, foto David Pindur

(město vzniklo v důsledku rozhodnutí pařížské mírové konference o rozdělení území Těšínska, Oravy a Spiše mezi Československo a Polsko 28. července 1920) a 80. výročí historické cesty prvního prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka do české části Těšínska (konala se 5. a 6. července 1930). Původně se měl slavnostní okamžik odehrát 28. října, tedy v den, kdy Československá republika v roce 1918 vznikla, ale město se rozhodlo uspořádat akci o celý měsíc dříve, na Den české státnosti. Odhalení pomníku se konalo za mimořádně nepříznivého, deštivého, chladného a větrného počasí, a přesto za účasti několika stovek občanů, zástupců těšínských obcí a měst a řady hostů nejen z České republiky, ale i Polska, Slovenska a Rakouska.

Slova Tomáše Garrigua Masaryka o tom, že státy se udržují těmi hodnotami, pro které vznikly, mají i na začátku 21. století trvalou platnost. Svoji paralelu nacházejí nejen pro státy, ale i pro město, jehož zrod, výstavba a identita bude už navždy s Masarykovým dílem – Československou republikou – spojena. Návrat pomníku TGM do Českého Těšína je proto nejen velkým zadostiučiněním pro všechny, kdo se o to zasloužili, ale zároveň a především symbolickým návratem hodnot, díky nimž si Československá republika získala mezi Čechy a Slováky, ale i u celé světové veřejnosti nezpochybnitelnou prestiž demokratické země uprostřed Evropy.

Pomník TGM v Českém Těšíně byl odhalen 28. září 2010. Stalo se tak u příležitosti dvou výročí – 90. výročí vzniku města Českého Těšína

Masarykův pomník v Českém Těšíně byl s velkou slávou odhalován už jednou, před 86 lety – 28. října 1924. Původní dílo sochaře Franty Úprky, vytesané z godulského pískovce, představovalo stojícího prezidenta s knihou v mírně nadživotní velikosti. Socha stávala před školou na Mechové (dnešní Komenského) ulici. V meziválečném období byla nejen pomníkem významné osobnosti českých dějin, ale přirozeně se stala i symbolem novodobé československé státnosti a její přítomnosti ve Slezsku. Na svém místě pomník vydržel až do osudových událostí podzimu roku 1938, celkem 14 let. Záhy po mnichovské konferenci, konané v září 1938, si ale tehdejší polská vláda ultimativně vynutila změnu státních hranic z roku 1920 a k polskému státu bylo tehdy připojeno zhruba 810,5 km² československého území ve Slezsku. Součástí polského záboru byl tehdy i celý pohraniční českotěšínský okres a s ním samozřejmě i nově budované okresní město Český Těšín, jež bylo sloučeno s polským Těšínem v jeden celek. Polsko si vynutilo nejen změnu hranice, ale také evakuaci všech československých úřadů, škol a vojenských a policejních jednotek. S tragickými událostmi podzimu roku 1938 je spojeno i dosud ne zcela objasněné poničení a následné odstranění Masarykova českotěšínského pomníku, k němuž došlo záhy po obsazení města polskou armádou a zavedení polské administrativy. I když se po válce v roce 1945 vrátily státní hranice do podoby z roku 1920, byla obnovena československá suverenity nad pohraničním územím ve Slezsku a byl obnoven i okres Český Těšín, zničený Masarykův pomník ve městě už nikdy obnoven nebyl a trvalo dlouhých 72 let, než se tento symbol do města vrátil.¹

O obnově pomníku v Českém Těšíně se hodně diskutovalo mezi lidmi zejména od chvíle, kdy Muzeum Těšínska zveřejnilo v novinách svoji výzvu z 12. února 2009. Signatáři v ní vyzývali českotěšínské radní a zastupitele, aby se u příležitosti nadcházejícího 90. výročí vzniku svého města zasadili o obnovení původního pomníku TGM z roku 1924. Diskuse doprovázela také série novinových článků. Že si lidé v Českém Těšíně předválečný Masarykův pomník stále ještě dobře pamatují a že k Českému Těšínu neodmyslitelně patří, prokázala následující podpisová akce – čtyři první signatáře výzvy (PhDr. Jana Al Saheba, Ph.D., PhDr. Radima Ježe, PaedDr. Zbyška Ondřeje a PhDr. Davida Pindura) podpořila drtivá většina těšínských muzejníků, celá řada dalších vlastivědných pracovníků, historiků a s projevy podpory záměru obnovit Masarykův pomník se k původním signatářům postupně přidávali i další lidé. Nakonec výzvu podepsala téměř tisícovka lidí. Byli to tedy sami občané Těšínska, kdo si návrat Masarykova pomníku do Českého Těšína přáli. Poděkování patří všem, kdo neváhali a k výzvě se připojili svým podpisem. Samozřejmě není možné vyjmenovat všechny a všem poděkovat jmenovitě. Výzva s první stovkou podpisů byla českotěšínské radnici předána 6. března 2010. Následovala dlouhá řada jednání historiků se zastupiteli, diskusí o tom, zda a proč pomník obnovovat či ne, a pokud ano, zda se má obnovovat jeho původní verze na původním místě, nebo zda vytvořit nové dílo, kam jej situovat, kdo by měl být jeho autorem, jak by měl pomník vypadat, co by měl symbolizovat. Zastupitelstvo města Českého Těšína na návrh rady města v čele se starostou Ing. Vitem Slováčkem záměr vybudovat důstojný pomník TGM schválilo. Po dohodě s Euroregionem Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński rozhodlo vedení města o tom, že nedojde k vytvoření repliky původního díla, ale že bude vytvořeno dílo nové, umístěné do Masarykových sadů. Práce na přípravě okolí byly zahrnuty do celkové úpravy sadů v rámci společného integrovaného česko-polského projektu s názvem REVITALPARK 2010. Jako autor byl vybrán ostravský sochař a restaurátor MgA. Martin Kuchař. A po téměř 18 měsících od zveřejnění výzvy Muzea Těšínska byl nový pomník slavnostně představen veřejnosti.

Největší uznání zaslouží osobní účast velvyslance Polské republiky Jana Pastwy a starosty polského Těšína dr inż Bogdana Ficka na slavnostním aktu odhalení nového pomníku TGM v Českém Těšíně. Starosta Ficek u této příležitosti

řekl: „*Miałem obowiązek tu być, tym bardziej, że przyjechał również pan ambasador. Powtórzę jego słowa o tym, że trzeba zostawić za sobą przeszłość i patrzeć w przyszłość. Dla Czechów Masaryk to ojciec niepodległej Czechosłowacji. Można by go porównać do naszego marszałka Piłsudskiego, który inaczej oceniany jest przez Polaków, inaczej na przykład przez Litwinów czy Rosjan. Zresztą prezydent Masaryk podczas swoich odwiedzin w Czeskim Cieszynie apelował, by naród czechosłowacki na równi traktował Polaków i Niemców. Kdyby w Cieszynie odsłaniano pomnik Piłsudskiego, też byłoby mi niezmiernie miło, gdyby w uroczystości wziął udział burmistrz Czeskiego Cieszyna.*“² Položení kytic k pomníku zakladatele československé státnosti právě v Českém Těšíně znamená nejen hluboké gesto, přináší zároveň nesmírně významné poselství pro budoucnost. Právě na toto poselství občané Českého Těšína dlouhých 72 let čekali.

Nový Masarykův pomník je vyroben ze šluknovského syenitu. Kamenná deska s reliéfem je vysoká 300 cm, široká 180 cm s tloušťkou 40 cm a váží 6 300 kg. Podstavec o rozměrech 200 × 180 × 25 cm váží 3 500 kg, 28. září 2010, foto Martin Krůl

POZNÁMKY

1 Problematika původního Masarykova pomníku v Českém Těšíně, stejně jako památná prezidentova cesta na české Těšínsko, je zpracována v publikaci

Blažejová, Petra – Chromcová, Gabriela: Tomáš Garrigue Masaryk a Český Těšín. Český Těšín 2010.

2 Powrót Masaryka do Czeskiego Cieszyna. Głos Ludu, 30. 9. 2010, s. 1.

Perspektivy archeologie v českém Slezsku. K životnímu jubileu docenta Pavla Kouřila

Vratislav Janák

doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc.

Dne 14. února 2010 se dožil šedesáti let doc. PhDr. Pavel Kouřil, CSc., ředitel Archeologického ústavu AV ČR v Brně, od roku 1978 vedoucí archeologického výzkumu v Chotěbuzi-Podoboře a dlouholetý blízký spolupracovník Muzea Těšínska.

Narodil se v roce 1950 v Kyjově, ale v sedmi letech se s rodiči přestěhoval do Brna. Rodinné prostředí (otec, RNDr. Zdeněk Kouřil, je uznávaný hydrogeolog, maminka Naďa byla učitelkou) i výchova jej přímo předurčovaly ke studiu. Po maturitě na gymnáziu v Brně na Opuštěné ulici si vybral archeologii, která ho přitahovala a se kterou měl už i nějaké zkušenosti jako brigádník při výzkumech Moravského muzea, vedených jedním ze zakladatelů naší středověké archeologie, prof. dr. Vladimírem Nekudou. A právě archeologie raného a vrcholného středověku se stala mladému adeptovi celoživotním údělem, i když se během své profesní dráhy dotkl i jiných období či obecnějších problémů archeologické vědy. V letech 1969–1974 vystudoval na brněnské univerzitě kombinaci prehistorie – historie jako žák profesorů Jaroslava Kudrny, Josefa Války, Františka Hejla aj. na historii a na prehistorii Františka Kalouska, Vladimíra Podborského aj., především však Bořivoje Dostála, skvělého specialisty na slovanskou archeologii. Již během studií si volil praxi na terénních výzkumech raného a vrcholného středověku (Pohansko, Mstěnice, Kramolín) a toto zaměření odborné specializace potvrdil i tématem diplomové práce *Hrady ve středním Pohrlaví ve světle archeologických a písemných pramenů*. Po absolvování jednoroční základní vojenské služby získal místo v Městském muzeu ve Slavkově, a i když archeologie nezanechal, musel se zde již na počátku kariéry potýkat i s problémy novější historie (muzeum bylo vždy specializováno na napoleonské období a právě jemu připadl úkol řídit vybudování moderní prezentace průběhu slavkovské bitvy) a též – i když v mnohem menším měřítku než později od devadesátých let – s problémy manažerskými. V roce 1978 získal titul PhDr. obhajobou rigorózní práce na téma *Opevněná sídla v Pohrlaví ve světle archeologických a písemných pramenů* a ještě v roce 1979 stihl přejít do opavské expozitury Archeologického ústavu ČSAV v Brně, ale poté se slibně nastoupená profesní dráha načas uzavřela. Tehdy jak jinak než z politických důvodů. Po odchodu mladšího bratra, Ing. Jiřího Kouřila, do emigrace (tam již zůstal, dnes žije v Kanadě) mu starý režim připočetl

i vystoupení otce z KSČ v roce 1969. Nelze říci, že by byl vyloženě pronásledován, ale za trest nesměl až do převratu nastoupit do aspirantury, aby získal titul kandidáta věd (CSc.). A to byla tehdy pro pracovníka Akademie věd jediná cesta k postupu nejen odbornému, ale i platovému. Takové omezení není samozřejmě nikomu milé, i když on nad tím jen mávl rukou a pracoval dál. Léta zdánlivé stagnace v pozici z milosti trpěného člověka mu paradoxně pomohla do budoucna, protože se mohl více soustředit na čistě odborné problémy.

Zadostiučnění se mu dostalo až po převratu v roce 1989. Od roku 1990 zastával funkci vedoucího opavské expozitury a byl jím až do její delimitace k ostravskému Památkovému ústavu v roce 1993; archeologické oddělení Památkového ústavu, ve které se změnila, pak ještě několik prvních let vedl a pomohl mu etablovat se v odborné obci. Ale jeho nesporné manažerské schopnosti ho už v té době posunuly do důležitějších funkcí v Akademii věd ČR – v roce 1993 se stal vedoucím Střediska pro slovanskou a středověkou archeologii a zástupcem ředitele brněnského Archeologického ústavu AV a od roku 1998 dodnes je jeho ředitelem. V této funkci obnovil v roce 2003 v inovované podobě někdejší detašované pracoviště v Opavě; deset let dostatečně ukázalo, nakolik jeho vynucená delimitace v první polovině devadesátých let slezskou archeologii oslabil. Samozřejmě mohl po převratu pokračovat i v jiných směrech, v nichž ho do té doby blokovala nálepka politicky nespolehlivého – v roce 1993 získal dlouho odpíranou kandidaturu věd za práci *Slovanské osídlení českého Slezska* a v roce 2001 na Komenského univerzitě v Bratislavě docenturu po obhajobě habilitační přednášky *Hrady českého Slezska*.

Odborné kvality jubilantovy našly svůj výraz v ocenění archeologické obce členstvím v redakčních radách a dalších grémiích a dostalo se mu i formálních uznání. Aktuálně je předsedou redakční rady *Přehledu výzkumů* v Brně, členem redakčních rad časopisů *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* ve Vratislavi, *Slovenská archeológia* v Bratislavě, *Časopisu Slezského zemského muzea* v Opavě a *Těšínska* v Českém Těšíně, dopisujícím členem Archeologického ústavu SAV v Nitře, členem Českého národního komitétu archeologického, členem rady pracoviště Archeologického ústavu AV ČR v Praze, vědecké rady Centra medievistických studií v Praze, vědecké rady Slezské univerzity v Opavě i vědecké rady její Filozoficko-přírodovědecké

fakulty v Opavě, členem vědecké a programové rady Muzea Těšínska, členem oborové rady doktorského studia Archeologie na Slezské univerzitě v Opavě, členem oborové komise doktorského studia Archeologie na Masarykově univerzitě v Brně, nositelem Stříbrné medaile Slezské univerzity v Opavě a Stříbrné medaile Archeologického ústavu SAV v Nitře.

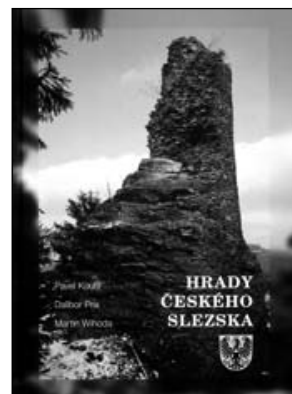
Dosavadní dílo doc. Kouřila lze charakterizovat dvěma hlavními okruhy odborného zájmu: prvním jsou středověká opevněná sídla, druhým slovanské osídlení a Velká Morava. Obojí problematiku pak aplikoval především v oblasti českou archeologii dlouho neprávem opomíjené – ve Slezsku.

Hradům věnoval snad nejvíce pozornosti – již jako začínající badatel a příslušník „brněnské školy“ středověké archeologie, která se soustřeďovala kolem osobnosti Vladimíra Nekudy (z dalších známých badatelů jmenujme např. Pavla Míchnu, Zdeňka Měřínského, Josefa Ungera aj.), upřel svůj zájem k hradům a hrádkům na jižní Moravě. Záhy, po příchodu do Opavy, se však přeorientoval na opevněná feudální sídla na severní Moravě a ve Slezsku. Nemělo by smysl vyjmenovávat jednotlivé lokality. Byly jich desítky po celém regionu na sever od Bečvy a Oderských vrchů, jehož okrajové jižní části (Novojičínsko, Místecko, Fulnecko, Budišovsko, Rýmařovsko) jsou historicky moravské, který však pro archeologii představuje – především z hlediska přírodních podmínek, vývoje pravěkého osídlení i současné organizace archeologické práce – jeden celek, jenž bychom mohli souhrnně označit jako „Slezsko“. Těžiště tohoto úsilí se však soustředilo především do dvou oblastí: jednak to byly hrady na Krnovsku, Bruntálsku, Zlatohorsku, Javornicku a Jesenicku, jednak hrady – a zejména drobnější opevněná sídla, hrádky – v Podbeskydích. Prováděl zde i řadu výzkumů v terénu – za všechny jmenujme alespoň několikaletý výzkum dvojice drobných opevněných sídel z období přelomu 13.–14. stol. – „Štandlu“ a u jeho paty ležící „Lipině“ při jižním okraji dnešního Frýdku-Místku. Naší oblasti zůstal při výzkumu středověkých opevněných sídel věrný i poté, co se jeho hlavní pracoviště v devadesátých letech opět vrátilo do Brna. Jako *spiritus movens* tříčlenného kolektivu byl mj. hlavním iniciátorem a realizátorem více než šestisetstránkové vzorové monografie *Hrady českého Slezska*, která svým interdisciplinárním přístupem (těsná spolupráce archeologa, historika a historika umění) nemá v republice dosud obdoby.

Druhou hlavní oblastí jubilantova zájmu se stalo slovanské osídlení Slezska. Je to spojeno s desítky let trvajícím systematickým výzkumem hradiska z přelomu doby bronzové a železné a především ze střední doby hradištní, z 9. století n. l., v Chotěbuzi-Podoboře, se kterým asi nemusím čtenáře *Těšínska*

seznamovat. První sezónu v roce 1978 (!) zde vedl výzkum brněnského Archeologického ústavu a Muzea Těšínska ještě ze Slavkova, prozatím poslední sezony probíhají v souvislosti s výstavbou zčásti již fungujícího Archeoparku nyní. První část výsledků výzkumu vtělil v devadesátých letech do monografie *Slovanské osídlení českého Slezska*, souborná monografie o hradisku se skvělými nálezy i nálezovými situacemi však stojí teprve před ním. Násilný konec této pevnosti nad Olší na přelomu 9. a 10. století ho vedl i k výzkumu problematiky velkomoravské expanze do Poodří a jejich dokladů po obou stranách dnešní česko-polské hranice (projevují se až daleko v Dolním Slezsku). Ovocem byla především studie *Severní předpolí Moravské brány a zásah velkomoravský*, která byla publikována v roce 1997 ve Vratislavi. Klíčovým mezníkem pro další zkoumání tímto směrem bude zpracování a publikace výzkumů Lumíra Jisla na slovanském mohylovém pohřebišti ve Stěbořicích u Opavy. Rukopis souborné monografie o stěbořickém mohylníku, kterou vytvořil spolu s archeoložkou Slezského zemského muzea dr. Markétou Tymonovou, se v tuto chvíli připravuje do tisku. V posledních letech ho ale přitáhl i jiný aspekt slovanského období, který se Slezska dotýká jen zčásti – elity Velké Moravy, prvního plnohodnotného státního útvaru, předcházejícího v historických českých zemích vzniku českého státu, zdroje, z nichž povstaly a úloha nomádské složky v tehdejší střední Evropě, zejména úloha Maďarů při pádu a zániku velkomoravského panství. V tomto kontextu byl též editorem sborníku *Frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas*, Brno 2005 a spolueditorem sborníku *Velká Morava mezi východem a západem*, Brno 2001. Nelze zapomínat ani na soubornou stať *Velká Morava v knize Přemyslovci – budování českého státu*, vydané vloni v Praze. V osmdesátých letech byl jubilant též vedoucím několika záchranných výzkumů klíčových pro poznání vývoje městského jádra středověké Opavy. Poznatky při nich zjištěné shrnul prozatím předběžně především v kapitole *Opava před Opavou. Život v raně středověké městě ve světle archeologie* v knize *Opava – historie, kultura, lidé*, Praha 2006.

Výčet jubilantova přínosu české archeologii a historiografii by nebyl úplný, kdybych se nezmínil o jeho syntetických statích o pravěké a středověké minulosti Slezska a o jeho aktivitách při reorganizaci archeologické práce ve Slezsku v popřevratovém období. Souborných prací, ve kterých navázal na někdejší syntetické úsilí „otců“ slezské archeologie, zejména Karla Jaromíra Mašky, Viktora Karger a Lumíra Jisla, bylo hned několik – *Pravěké a středověké osídlení Těšínska*, které bylo součástí *Nástinu dějin Těšínska*, vydaného v roce 1992, a v tomtéž roce *Pravěké*

Pavel Kouřil
při výzkumu hradiska
v Chotěbuzi-Podoboře,
r. 2009,
foto Emilie Šwidrová

a středověké osídlení Slezska ve vlastivědné monografii *Slezsko*, vydané Maticí slezskou v Opavě; později ještě dvoudílný článek *Opava od pravěku po období vrcholného středověku ve světle archeologických pramenů*, který vyšel v opavských *Vlastivědných listech* v roce 2000.

Jádrem článku *Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě*, který jsme společně publikovali v *Časopisu Slezského muzea* v roce 1991, byl přehled dosavadních výsledků archeologického bádání ve výše zmiňovaném regionu Slezska *sensu lato*. Šlo však o studii nejen bilanční, ale také koncepční. Na základě dosaženého stavu poznání jsme se zamýšleli nad další cestou slezské archeologie ve vznikajících nových poměrech hospodářských i sociálních a pokusili se stanovit její hlavní směry. Těmi jsme se ji pak i snažili vést. Ne všeho, co jsme si tehdy vytyčili, jsme ovšem dosáhli – především první skutečně zevrubná archeologická syntéza stojí ještě před námi (zatím zůstalo u preliminárií), ale to snad ještě do konce své profesní dráhy zvládneme. Nutno také říci, že jsme si vývoj situace v republice tehdy představovali asi až příliš ideálně. Přece jen za ty necelé dvě desítky let snad přinejmenším ve Slezsku došlo ke všestrannému zvýšení do počátku devadesátých let dosti mizivého potenciálu oboru, zvýšení jeho kreditu doma i za hranicemi a kýžené přestavby jeho institucionální struktury. Jubilant v roce 1993, kdy brněnský Archeologický ústav AV již nemohl dále udržet z důvodu vnějšího tlaku opavskou expozituru, dosáhl alespoň její delimitace k Památkovému ústavu a přeměny v pracoviště specializované na záchranný archeologický výzkum. Při svém působení v něm po několik následujících let pak položil základy systému archeologické památkové péče ve Slezsku, který je dodnes funkční

a zásadních změn nepotřebuje. Snaží-li se ho v posledních letech někteří přestavovat a „vylepšovat“ pod jakoukoli záminkou, stojí za tím spíše přehnané a nepodložené ambice jednotlivců než cokoli jiného; nutno ovšem konstatovat, že dnešní společenské poměry jim přitom hrají do karet. Jubilant mi byl též účinně nápomocen ve druhé polovině devadesátých let při vytváření univerzitního archeologického pracoviště (původně Archeologický seminář Ústavu historie a muzeologie, založený v roce 1995), které se stalo základem dnešního Ústavu archeologie Slezské univerzity. Na jeho pedagogii se při všem svém zaneprázdnění, pro které již nemůže pravidelně přednášet, podílí dodnes alespoň účastí v doktorském studiu archeologie i fungováním ve vědeckých radách Slezské univerzity a její Filozoficko-přírodovědecké fakulty. V roce 2003 se mu pak podařilo dosáhnout obnovy detašovaného pracoviště brněnského Archeologického ústavu v Opavě. Tím byla přestavba organizační struktury slezské archeologie završena. Má-li být Opava po Praze a Brnu třetím archeologickým centrem v českých zemích – jak to vyplývá z jejich skladby: Čechy, Morava a Slezsko – pak ovšem vedle vlastního ústředního pracoviště muzejního a univerzitního nezbytně potřebuje i pracoviště hlavním zaměřením vědecké.

Znám jubilanta více než čtyři desítky let, od té doby, co jsme spolu studovali prehistorii v jednom ročníku na dnešní Masarykově univerzitě. I poté šly naše dráhy do značné míry paralelně – když on byl v sedmdesátých letech ve Slavkově, byl jsem ve stejném okrese archeologem muzea ve Vyškově, v osmdesátých letech jsme se sešli v opavské expozitáře archeologického ústavu. A i když se jeho hlavním působištěm stalo v devadesátých letech Brno, stále jsme více či méně úzce spolupracovali v zájmu slezské archeologie. Jsme přátelé od dob studií, první společný článek jsme publikovali před třiceti lety. Jsem snad tedy dostatečně způsobilý k charakteristice jeho odborné činnosti. Jejimi hlavními znaky jsou: velmi pečlivá analýza, která je základem přesných závěrů; neustálé vědomí toho, že archeologie je historickou vědou; mimořádná pracovitost, schopnost vést lidi a v neposlední řadě také přesvědčení, že obligací vědeckého pracovníka a vzdělaného člověka vůbec je služba něčemu, co je vyšší hodnotou než zájem jednotlivce. Tuto službu oboru nechápe utilitárně, ale ideálně. Archeologie mu nikdy nebyla instrumentem k dosažení společenského postavení či vlivu – a možná proto obojího dosáhl, ovšem čistými prostředky a zasluženě. Dovede naslouchat i názoru druhého a účinně spolupracovat. Řadu zásadních studií publikoval se spoluautory. Určitě se o nikoho opírat nepotřebuje, je však bytostně přesvědčen, že je-li to ku prospěchu věci, je třeba síly spojit. Vždy kladl důraz na kvalitu historického výstupu,

a i když absolvoval jako druhý obor studia historii, dával při hodnocení údajů středověkých písemných pramenů přednost spolupráci s kvalitním historikem – specialistou (nejvíce s Rudolfem Žáčkem a Martinem Wihodou), než aby se o ně pokoušel sám. Kvůli jiným potřebným věcem hledal spolupráci s historikem umění (Dalibor Prix) či dalšími archeology (Zdeněk Měřinský, Miroslav Plaček, Luděk Galuška, koneckonců i spolu jsme dali několik věcí dohromady). Také v pedagogii byl úspěšný, především právě kvůli své pečlivosti a ku prospěchu věci se snažil pomáhat mladým badatelům. Jediné, co by se mu snad dalo vytknout, je to, že přílišnou váhu přitom přikládal a přikládá – podle svého vlastního naturelu – pracovitosti a pracovité lidi

podporuje někdy až příliš. Píle sama o sobě ovšem ještě nezaručuje mravní a koneckonců ani odborné kvality. Není však vinen ten, kdo *bona fide* pomáhá, ale ten, kdo toho *mala fide* zneužívá.

Jubilantovo dosavadní dílo – rozsáhlé, kvalitní a soustředěné k uváženým dlouhodobým cílům – má rysy až jisté monumentality a je v mnohém imponující. Pro českou archeologii je nezanedbatelným přínosem, pro poznání dějin Slezska přínosem výjimečným. Jistě není ještě uzavřeno – vím, že na odpočinek se jubilant zdaleka nechystá. Přejme mu tedy do dalších desítek co možná pevné zdraví, méně pracovních starostí, klid k vědeckému bádání i spokojenost v osobním životě. *Ad multos annos!*

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PRACÍ P. KOUŘILA SE VZTAHEM K TĚŠÍNSKU

- Předběžné geofyzikální měření na lokalitě Chotěbuz-Podobora. In: Sborník referátů 1. celostátní konference „Aplikace geofyzikálních metod v archeologii a moderní metody terénního výzkumu a dokumentace“. Petrov nad Desnou 1979, s. 67–71.
- Zpráva o archeologickém výzkumu na hradisku Chotěbuz-Podobora u Českého Těšína, okr. Karviná, za rok 1978. Těšínsko, 23, 1980, č. 2, s. 6–7.
- Geofyzikální výzkum archeologických lokalit na severní Moravě. In: Geofyzika a Archeologie. Praha 1983, s. 159–168.
- Hradisko v Chotěbuzi-Podoboře. Na pomoc školám. Těšínsko, 27, 1984, č. 4, s. 25.
- Středověký hradek v Janovicích. Těšínsko, 27, 1984, č. 4, s. 23–24 (R. Žáček).
- Třicet let opavské expozitury AÚ ČSAV Brno. Vlastivědný věstník moravský, 37, 1985, s. 334–335.
- Přehled výzkumů, záchranných akcí a terénních průzkumů opavské expozitury AÚ ČSAV v Brně za léta 1975–1984. Vlastivědný věstník moravský, 38, 1986, s. 315–317.
- Drobná středověká opevnění v Pobeskydí a otázka jejich klasifikace. Časopis Slezského muzea – série B, 35, 1986, s. 97–138 (R. Žáček).
- Drobné středověké opevnění ve Stonavě. Těšínsko, 30, 1987, č. 2, s. 6–9 (R. Žáček).
- Středověké opevnění v Moravskoslezských Beskydech. Castellologica Bohemica, 1, 1989, s. 271–275 (R. Žáček).
- Fortifikační systém hradiska v Chotěbuzi-Podoboře u Českého Těšína. In: Nekuda, V. (ed.): Pravěk a slovanské osídlení Moravy. Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka. Brno 1990, s. 307–326.
- Problémy a úkoly archeologie v českém Slezsku a na severovýchodní Moravě. Časopis Slezského zemského muzea – série B, 40, 1991, s. 193–219 (V. Janák).
- Slovanské osídlení opavského a těšínského Slezska (stručný přehled stavu výzkumu). Slaškie Prace Prehistoryczne, 2, 1991, s. 97–105.
- Stav a perspektivy archeologie ve Slezsku. Pravěk – nová řada, 2, 1992, s. 27–33 (V. Janák).
- Pravěk a středověké osídlení Těšínska. In: Borák, M. – Gawrecki, D. (edd.): Nástin dějin Těšínska. Ostrava – Praha 1992, s. 10–16.
- Kleine mittelalterliche Befestigungen in Nordmähren und in Schlesien. Burgen und Schlösser, 33, 1992, s. 69–71.
- Pravěk a raně středověké osídlení Slezska. In: Bakala, J. – Koukal, P. – Urbanec, J. (edd.): Slezsko. Opava 1992, s. 28–40.
- Středověká kolonizace na severovýchodní Moravě a ve Slezsku a její odraz v archeologických pramenech. Archæologia historica, 18, 1993, s. 141–150.
- Kleine mittelalterliche Befestigungen in Nordmähren und in Oberschlesien. Actes de XIIe Congrès International des Sciences préhistoriques et protohistoriques. Bratislava 1993, s. 129–132.
- Slovanské osídlení českého Slezska. Brno – Český Těšín 1994, 220 s.
- Opevněná sídla na Moravě a ve Slezsku (vznik, vývoj, význam, funkce, současný stav a perspektivy dalšího výzkumu). Archæologia historica, 19, 1994, s. 121–151 (Z. Měřinský, M. Plaček).
- Drobné středověké opevnění Bílá. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis – řada C, 2, 1996, s. 46–58 (D. Prix).
- Těšínsko a Velká Morava. Těšínsko, 39, 1996, č. 2, s. 1–3.
- Slovanské hradisko a středověký hrad. In: Vokřínek, P. (ed.): Landek – svědek dávné minulosti. Ostrava 1996, s. 46–55.
- Sakrální architektura a hmotné památky odrážející projevy duchovní kultury z moravských a slezských archeologických výzkumů. Archæologia historica, 21, 1996, s. 111–119 (Z. Měřinský).
- Chotěbuz. In: Słownik starożytności słowiańskich, VIII. Wrocław 1996, s. 286–287 (J. Szydłowski).
- Die Burgen Böhmisches Schlesiens, ihre Entstehung, Funktion und Stellung in der Siedlungsstruktur. In: Wachowski, K. (ed.): Kultura średniowiecznego Śląska i Czech. Zamek. Wrocław 1996, s. 67–84 (M. Wihoda).
- Městské hrady v českém Slezsku. Archæologia historica, 22, 1997, s. 249–272 (D. Prix, M. Wihoda).
- Severní předpolí Moravské brány a zásah velkomoravský. In: Wachowski, K. (ed.): Śląsk i Czechy a kultura wielkomorawska. Wrocław 1997, s. 65–74.
- Slavjanskoe zaselenie češskoj Silezii i severnoj Moravii. In: Trudy VI Meždunarodnogo Kongressa slavjanskoj archeologii, 3. Moskva 1997, s. 122–128.
- Frühmittelalterliche Befestigungen in Schlesien und Nordmähren. In: Hennig, J. – Ruttkay, A. (edd.): Frühmittelalterlicher Burgenbau in Mittel- und Osteuropa. Bonn 1998, s. 349–358.
- Schlesien in der Geschichte des böhmischen Staates des 9. bis 12. Jahrhunderts. In: Borák, M. (ed.): Slezsko v dějinách českého státu. Opava 1998, s. 57–67.
- Archeologický výzkum na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře v roce 1995 (předběžná zpráva). In: Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1995 roku. Katowice 1998, s. 87–91.
- Zu den Anfängen der slawischen Graphittonkeramik in Schlesien. In: Poláček, L. (ed.): Frühmittelalterliche Graphittonkeramik in Mitteleuropa – Naturwissenschaftliche Keramikuntersuchungen. Brno 1998, s. 37–65.
- Die Rolle des Meilenrechts in der Genese der ältesten landesfürstlichen Burgen und Städte Böhmisches Schlesiens. Castrum Bene, 6, 1999, s. 167–194 (M. Wihoda).
- Arpádovská ražba ze Slezska. Slezský numizmatik, 2, 1999, s. 2.
- Hrady Edelštejn (č. 011), Frýdek (č. 012), Fulštejn (č. 013), Janský Vrch (č. 014), Kaltenštejn (č. 015), Vartnov (č. 016). In: Chamonikola, K. (ed.): Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550, IV. Opava – Brno 1999, s. 53–64 (D. Prix).
- Severní Morava a Slezsko od příchodu Slovanů do přelomu 9. a 10. století. In: Staroslovanská Morava. Drobné studijní texty, 2. Brno 2000, s. 71–79.
- Archeologický výzkum na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře, okres Karviná. In: Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1996 roku. Katowice 2000, s. 97–100.
- Archeologický výzkum na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře, okres Karviná. In: Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w 1997 roku. Katowice 2000, s. 124–128.
- Hrady českého Slezska. Brno – Opava 2000, 648 s. (D. Prix, M. Wihoda).
- Archeologický výzkum hradiska v Chotěbuzi-Podoboře. Těšínsko, 44, 2001, č. 1, s. 1–5.
- Archeologie Pobeskydí (K nové polské práci o Těšínsku). Archeologické rozhledy, 53, 2001, s. 372–386 (V. Janák).
- Archeologický výzkum na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře, okres Karviná. In: Badania archeologiczne na Górnym Śląsku i ziemiach pogranicznych w roku 1998. Katowice 2001, s. 152–157.
- K poválečné spolupráci polských a českých archeologů v Horním Slezsku. Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis – řada C, 5, 2000, s. 34–43 (D. Ablamowicz, V. Janák, W. Romiński, E. Tomczak).
- Etnické trojmezí? Výpověď písemných a hmotných pramenů k etnické struktuře moravsko-slezského pomezí v epoše vrcholného středověku. Archæologia historica, 28, 2003, s. 69–111 (M. Wihoda).
- Haupttürme mährischer und schlesischer Burgen. Castrum Bene, 8, 2006, s. 27–41 (Z. Měřinský, M. Plaček).
- Jezdecká elita na hradisku v Chotěbuzi-Podoboře. Těšínsko 50, 2007, č. 1, s. 5–8.
- Archeopark v Chotěbuzi-Podoboře u Českého Těšína. Cieszyńskie Studia Muzealne/ Těšínský muzejní sborník, 3 (2007), 2008, s. 295–300.
- Drobné středověké opevnění v Hrádku ve Slezsku. Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis. Confinia Silesiae (k životnímu jubileu Rudolfa Žáčka), 1, 2008, s. 313–319.

doc. RNDr. Radim Prokop,
CSc.

V srpnu letošního roku nás navždy opustil doc. RNDr. Radim Prokop, CSc. – člen vědecké rady Muzea Těšínska a redakční rady časopisu „Těšínsko“, vědecký pracovník, vysokoškolský a středoškolský učitel, historik a geograf.

Narodil se ještě za první republiky, v roce 1926. Tato skutečnost, ostatně obdobně jako hořké zkušenosti z rozbití republiky po Mnichovu a následné okupace, se promítaly do jeho postojů po celý další život. Stejně jako důsledné trvání na tradičních rodinných a lidských hodnotách, dodržování elementárních zásad slušnosti, lásky k rodičům, úcty k práci i obdivu a pokoře k přírodě a české krajině. Radim Prokop rád vzpomínal na Brušperk svého dětství, kde se narodil a kde nějaký čas žil, na putování rodiny do pohraničí, život ve vzdálených Kopanicích i na své předválečné studium na československém gymnáziu. Po studiích na Univerzitě Karlově v Praze se Radim Prokop zařadil k několika předním českým vysokoškolským pedagogům, kteří v šedesátých letech minulého století působili nejprve v Opavě a následně stáli u zrodu ostravské katedry geografie a vlastně celé pedagogické fakulty, první vysoké školy humanitního typu v Ostravě, jež se později přirozeně stala zárodkem dnešní Ostravské univerzity. Vědeckou doménou Radima Prokopa byla zejména geografie obyvatelstva a sídel, hospodářská a sociální geografie. Postižení vývojových tendencí v urbanizačních procesech vyžadovalo nesmírně náročný interdisciplinární přístup, v němž Radim Prokop uplatňoval nejen znalosti geografické, ale i sociologické a historické. Ostatně historické jevy a události, jejich sled

i důsledky vždy chápal v širším kontextu, velmi dobře si byl vědom jejich determinace zejména přírodním a socioekonomickým prostředím. Kdo z geografů by neznal některou z jeho učebnic či vědeckých prací, kdo ze čtenářů našeho časopisu by nečetl některý z jeho četných příspěvků do vědeckých sborníků, studií či časopisů. Pro své zásadové politické postoje v normalizačním období byl přes své nesporné zásluhy a výsledky vědecké práce zbaven na řadu let možnosti vědecky pracovat, vysokou školu a své studenty musel opustit, postihl jej i zákaz publikační činnosti.¹

I když od roku 1955 bydlel v Havířově, jemuž věnoval celou řadu svých prací a pro který nemálo a rád pracoval i veřejně, Havířov měl rád a stal se mu skutečným domovem. Odborně a profesně se však po odchodu z vysoké školy realizoval především v Českém Těšíně, kam jej osud přivedl podruhé – ocitl se v roli učitele na gymnáziu, které poprvé před válkou poznal jako student. A jako učitel zde pracoval řadu let. K jeho žákům jsem také před více než čtvrtstoletím patřil. Když jsem po základní škole nastoupil ke studiu na československé gymnázium, jaké bylo mé překvapení, když jsem mezi mnoha novými tvářemi objevil i známou tvář pana docenta. Hned naše první setkání bylo milé. Bez přetvářky se ke mně hlásil, podal mi ruku a ptal se, jak se mi ve škole líbí, ani náznak nějaké unylé profesorské povýšenosti a odměřenosti. Ptal se pokaždé, jak se daří otci a mamince, s nimiž se znal a pokaždé je nechával pozdravovat. Radim Prokop se stal mým učitelem zeměpisu a musím říci, že patřil k těm kantorům, na něž žáci nezapomenou. Úsměvné byly nejen jeho výklady geografických jevů, ale i suplované hodiny tělesné výchovy, stále si nás kluky pletl a nikdy nevěděl, kdo je kdo. I když ve své učitelské roli působil na první pohled neohrabaně, později jsme poznali, že byl opravdu zapálený především pro svoji milovanou vědu a usilovně se snažil, aby tento zájem přenesl i na nás. Vzpomínám, jak jsem k němu do kabinetu chodil pro zeměpisné a historické nástěnné mapy, glóby a nezbytné statistické ročenky. Radim Prokop nás naučil údajům v nich rozumět, dokázat hledat souvislosti a srovnávat důležitá data. Když někdo projevil zájem o jeho oblíbenou geografii, otevřel mu nejen kabinet plný map, ale doslova celé své srdce a dokázal se studentem dlouze diskutovat i nad tématy, z nichž řada byla v té době tabuizována a ostatní učitelé se jim povětšinou raději úzkostlivě vyhýbali. Rád pak zapomínal na čas a drnčení školního zvonku vůbec nevnímal. Samozřejmě jsme toho také

často a záměrně využívali a vymýšleli všelijaké geografické záhady a složitě formulované dotazy, jen abychom co nejvíce diskusi natáhli a nedošlo na nezbytné probírání učiva či zkoušení. Zneužívali jsme dobrého srdce našeho učitele a samozřejmě jsme se pokoušeli o nejrůznější taškařice, které musel s námi vytrpět, jen abychom výuku a především zkoušení co nejvíce oddálili. Radim Prokop velkoryse přehlížel naše prohřešky a drobné provokace, které by jiný odměnil křikem, výhrůžkami a kázeňskými tresty. Nikdy nikoho neurazil, nikomu neublížil a nikdy se nesnížil k tomu, aby se za všeliká protivenství některému ze svých studentů pomstil špatnou známkou, nikdy nepoužil neslušná slova. Až dnes to někteří jeho bývalí studenti i kolegové dokáží přiznat a ocenit.

V prostředí českotěšínských muzejníků, kteří mu alespoň zčásti pomohli prezentovat bohaté výsledky jeho bádání a vědecké práce například v časopisu „Těšínsko“, nacházel alespoň částečný vědecký azyl. Záhy se stal jedním z kmenových spolupracovníků Muzea Těšínska, jemuž zůstal věrný i po listopadu 1989 a po svém návratu do vědeckého světa. Svojí prací a autoritou přispěl Radim Prokop k zásadnímu zvýšení prestiže muzea, které se s jeho přispěním postupně proměnilo z dříve převážně jen etnograficky orientovaného okresního muzea do podoby dnešní moderní, skutečně vědecké instituce s nadregi-

onálním dopadem svých výstupů. Na aktivitách Muzea Těšínska se ostatně Radim Prokop intenzivně podílel do posledních dní svého života, je to jen několik měsíců, kdy vyšla krásná publikace o Českém Těšíně, na níž se autorsky podílel.² Byl mu jasný hluboký význam Masarykovy symbolické přítomnosti v českém Slezsku, zejména na Těšínsku a v Českém Těšíně, a zasazoval se o návrat Masarykova pomníku do tohoto pohraničního města.

Radim Prokop pracoval, psal, publikoval a vystupoval na veřejnosti, aniž by si kdokoli všiml, jak vysokého věku dosáhl. S přibývajícím věkem se stále častěji ohlížel. Jakoby se chtěl ujistit, že svůj život neprožil naplano, že byl důstojným nástupcem svého tatínka a maminky, které tolik miloval, že pro tuto zemi něco dobrého vykonal, že předal onen pomyslný štafetový kolík nejen svým dětem, ale i celé generaci stovek a tisíců těšínských studentů. Jak krásně vykreslil to, co všichni v nitru cítíme a po čem tolik toužíme, když před nedávnem ve své autobiografii napsal: „Domov je více než vztah k majetku, nedá se ničím nahradit, nezáleží, zda jej máme ve velkém městě nebo v zapadlé vesničce, kam již doprava nevede a jen těžko se tam dostaneme. S úctou by měli všichni vstupovat do své rodné obce a vždy pamtovat, odkud pocházejí.“

Radíme, děkujeme...

R. Prokop se v r. 2006 zásadním způsobem podílel na obsahu a vydání sborníku Vývojové proměny postsocialistických měst ostravského a hornoslezského regionu v podmínkách transformace

Radim Prokop jako pedagog českotěšínského gymnázia při maturitní zkoušce, 80. léta 20. století, Gymnázium Český Těšín

POZNÁMKY

¹ Podrobněji k životu a dílu zesnulého např. Havrlant, Miroslav: Tři čtvrté století doc. RNDr. Radima Prokopa, CSc. Slezský sborník, 99, 2001, č. 3, s. 236–238; týž: Doc. RNDr. Radim Prokop, CSc. osmdesátiletý – skutečnost nebo klam? Těšínsko, 49, 2006, č. 2, s. 31–32. Srov. také obsáhlou autobiografickou publikaci

² Prokop, Radim: Malé ohlédnutí za vzpomínkami života. Šenov u Ostravy 2007. Český Těšín. Příběh města na levém břehu řeky. Czeski Cieszyn. Historia miasta na lewym brzegu rzeki. Český Těšín 2010. Blíže viz článek Z nové literatury (nejen) o Těšínsku na s. 32 tohoto čísla Těšínska

Odras 300. výročí těšínského Ježíšova kostela v publikační činnosti

I. část

Daniel Spratek

V roce 2009 proběhly oslavy 300. výročí vydání exekučního recesu k altranšátské smlouvě. Na základě tohoto mezinárodněprávního dokumentu sjednaného mezi švédským králem Karlem XII. a císařem Josefem I. byla ve Slezsku povolena výstavba šesti evangelických kostelů, tzv. kostelů milosti. Povolení výstavby těchto kostelů (pět v Dolním Slezsku: v Jelení Hoře, Kamenné Hoře, Kožichově, Milíči, Zaháni a jeden v Horním Slezsku: v Těšíně) představovalo významný milník na cestě Slezska k náboženské toleranci a posléze i rovnoprávnému soužití různých konfesí. V důsledku demografických změn v oblasti Dolního Slezska po druhé světové válce slouží dodnes svému prvotnímu účelu – totiž evangelické bohoslužbě – jen těšínský kostel milosti, zvaný také Ježíšův kostel. Ostatní kostely milosti byly buď zbořeny nebo převzaty římskokatolickou církví. Oslavám založení těšínského Ježíšova kostela byla proto jak církvemi, tak historiky věnována v uplynulém roce největší pozornost. Jubileum Ježíšova kostela se rovněž stalo impulzem k řadě vydavatelských počínů.

Významný podíl v publikovaných pracích mají **reedice dřívějších zpracování** dějin Ježíšova kostela a evangelické církve na Těšínsku. Péčí Polskiego Towarzystwa Ewangelickiego (PTEw.) – oddziału w Cieszyńe byl vydán spis *Historia wiary ewangelickiej w Śląsku Austriackim, z osobliwym względem na dzieje ewangelickiego kościoła z łaski danego przed Cieszyńem*.¹ Jedná se o popularizující spis, který za základ dějin Gottlieba Biermanna pro lidové potřeby v roce 1859 napsal učitel Jan Śliwka. Knihu nyní připravil k tisku Władysław Sosna, který je rovněž autorem doslovu, jmenného a místopisného rejstříku, jakož i slovníku dialektismů, archaismů a odborných termínů.

Péčí stejného vydavatele i redaktora vyšla i drobná práce Jana Pindóra *Ewangelicki Kościół Jezusowy w Cieszyńie. Krótki pogląd na jego losy*.² První vydání této práce bylo vydáno ke 200. výročí Ježíšova kostela. Druhé vydání je doplněno doslovem a rejstříkem osob.

Z pera Jana Pindóra pocházejí i jeho paměti. Zanechal je v rukopise, jehož část pro tisk připravil roku 1932 Oskar Michejda. K 300. jubileu Ježíšova kostela byl vydán poprvé úplný text Pindórova *Pamiętniku*.³ Dlouholetý pastor při Ježíšově kostele dává ve svých pamětech nahlédnout do osudů lidí spjatých s tímto kostelem ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století. Text pamětí je doplněn přehledem Pindórova života v datech, přehledem

jeho literární činnosti, úryvky z různých děl, v nichž je vzpomenut, seznamem literatury, předmluvou Oskara Michejdy k prvnímu vydání, doslovem Władysława Sosny a jmenným rejstříkem.

Dalším spisem vydaným péčí PTEw. v Cieszyńe patří *Kazanie jubileuszowe 1809*.⁴ Autorem tohoto kázání je moravsko-slezský superintendent Jan Jiří Schmitz. Bylo proneseno německy a tiskem vyšlo ve Vídni roku 1810. V polském překladu Ryszarda Janika vychází poprvé. Překladatel připojil ke kázání i životopis superintendenta Schmitze. Doslovem opatřil knihu W. Sosna.

Z reedice dřívějších dějepisných prací si největší pozornost bezpochyby zaslouží kritické vydání nejstaršího zpracování dějin Ježíšova kostela z pera Jiřího Fridricha Erdmanna Kletteho z Klettenhofu. Klette vydal svůj spis roku 1809 v německé a polské jazykové verzi; výtisky prvního vydání obou verzí dnes představují bibliofilské rarity. Dvojice autorů – Wacław Gojniczek a Marcin Gabrys – připravila roku 2009 nové vydání polské verze doplněné o reprint verze německé. Po dvou stech letech tak opět spatřily světlo světa *Pamiętniki kościoła ewangelickiego z łaski danego przed Cieszyńem*.⁵ V obsáhlém úvodu editorů přibližují (i s využitím dosud nepublikovaných pramenů) osobnost Jiřího Kletteho z Klettenhofu, první vydání jeho spisu v obou jazykových verzích, německý rukopis díla, uchovaný v archivu evangelické farnosti v Těšíně, jakož i význam díla pro pozdější dějepisné bádání o dějinách protestantismu na Těšínsku. Nové vydání je doplněno seznamem pramenů a literatury, rejstříky osob a míst a německým resumé. K přednostem knihy patří i velmi zdařilé grafické zpracování.

Do polštiny bylo přeloženo opus magnum Oskara Wagnera *Mutterkirche vieler Länder*; překlad Łukasze Barańského nese titul *Kościół macierzysty wielu krajów*.⁶ Monumentální dílo přibližující dějiny evangelické církve od reformace do pádu habsburské monarchie a rozdělení Těšínska mezi Československo a Polsko s těžištěm ve druhé polovině 19. století je tak nyní zpřístupněno polskému čtenáři. Určitou vadou knihy je, že překladu chybí zásah redaktora obeznámeného s odbornou terminologií vztahující se k dějinám Slezska.

Nové populární zpracování dějin kostelů milosti představuje kniha *Kościół Jezusowy wśród sześciu kościołów łaski na Śląsku*.⁷ V knize jsou vydány dva samostatné texty: *Reformacja nad Odrą* od H. Dominika, představující nástin dějin protestantismu v Dolním Slezsku, a text *Architektura*

i *wystrój śląskich kościołów łaski* od W. Sosny. Kniha obsahuje bohatou fotografickou dokumentaci – jak historickou, tak i současnou.

Stručné přiblížení dějin a významných postav evangelické církve na Těšínsku, které je směřováno především do církevních řad, představuje brožura Stanislava Kaczmarczyka *300 let Ježíšova chrámu v Těšíně*, která vyšla v české a polské jazykové verzi.⁸

Nejmenším čtenářům je určena kniha *W ogrodzie Ducha Świętego*,⁹ jejíž autorkou je diakonka Beata Janota. Při vyprávění příběhu Ježíšova kostela se autorka stylizuje do postavy jeho prvního pastora Jana Muthmanna. Text je doplněn několika kvízy a rébusy.

Recentní historii Ježíšova kostela je věnována práce faráře Jana Sztwiertni *Kościół Jezusowy w Cieszyń w półwieczu 1959–2009. Zarys historii*.¹⁰ Kronika posledního padesátiletí farnosti při Ježíšově kostele přibližuje různorodou činnost farníků jak v Těšíně, tak ve filiálkách farnosti – např. bohoslužebný život, práci s mládeží, službu žen, charitativní činnost, knihovnu atd. Činnosti Polské evangelické společnosti (PTEw.) v Těšíně jsou věnovány dva dodatky z pera Jana Puczka a Władysława Sosny. Kronika obsahuje rovněž seznam duchovních i laických pracovníků působících v letech 1959–2009 v evangelické farnosti v Těšíně.

Několik nových publikací je určeno především **turistům**. Platí to zejména o turistickém průvodci *Szlakiem pamiątek ewangelików cieszyńskich*¹¹ od Władysława Sosny, který přibližuje textem i četnými fotografiemi 23 míst v Těšíně a pět míst v Českém Těšíně, která jsou spojena s dějinami evangeliků v obou městech.

Velmi moderním designem se může pochlubit turistický průvodce Marcina Żerańskiego *Ewangelicy*

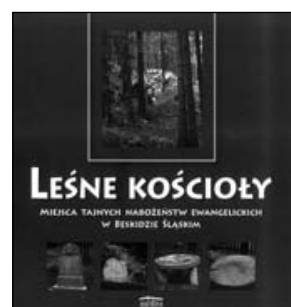
w Cieszyń.¹² Marcin a Monika Żerańští jsou rovněž autory plánu evangelického hřbitova¹³ v měřítku 1 : 470 s biogramy význačných pohřbených osob.

K publikacím zaměřeným na turisty lze přičíst i čtyřjazyčný sborník *Leśne kościoły. Miejsca tajnych nabożeństw ewangelickich w Beskidzie Śląskim*.¹⁴ Čtenář se může ve sborníku seznámit s historií devíti míst v české i polské části Těšínska, kde se evangelici setkávali na tajných bohoslužbách před povolením výstavby Ježíšova kostela. Texty v polštině, češtině, němčině a angličtině jsou doplněny fotografiemi, výřezy z turistických map a instrukcemi pro turisty.

Působit především na **estetickou** strunu lidské duše si kladli za cíl autoři knižního alba fotografií nazvaného prostě *Kościół Jezusowy w Cieszyń*.¹⁵ Reprezentativní album velkého formátu na křídovém papíře obsahuje i stručný text o dějinách protestantismu na Těšínsku. Text i popisky k historickým i současným snímkům jsou ve třech jazycích – polštině, němčině a angličtině.

Unikátní jubilejní publikací je i *Księga Psalmów*,¹⁶ obsahující snímky ručně přepsaných pasáží žaltáře, jejímiž přepisovateli bylo 300 osob spojených se životem evangelických církví na Těšínsku. Texty jsou doprovázeny ilustracemi žáků a studentů evangelických škol v Těšíně.

Mimořádným **muzikologickým** počinem je čtyřjazyčné vydání latinských ód neboli hymnů Jiřího Třanovského,¹⁷ jehož písně zněly v Ježíšově kostele až do druhé poloviny 19. století. Nové vydání ód obsahuje transkripci nápěvů do současných notových zápisů. Jeho součástí jsou zároveň fotokopie původních zápisů. Kromě toho publikace obsahuje stručný životopis Třanovského, poznámky ke transkripci, nástin historicko-muzikologické analýzy a praktické pokyny pro dirigenty.

POZNÁMKY

- 1 Biernann, Bogumił – Śliwka, Jan – Sosna, Władysław: Historia wiary ewangelickiej w Śląsku Austriackim, z osobliwym względem na dzieje ewangelickiego kościoła z łaski danego przed Cieszyńem. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszyńie a Offsetdruk i media, Cieszyń [2008], 140 s., ISBN 978-83-60431-19-1
- 2 Pindór, Jan – Sosna, Władysław: Kościół Jezusowy w Cieszyń. Krótki pogląd na jego losy. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszyńie a Offsetdruk i media, Cieszyń 2008, 45 s., ISBN 978-83-60431-23-8
- 3 Pindór, Jan – Sosna, Władysław: Pamiętnik. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszyńie a Offsetdruk i media, Cieszyń 2009, 251 s., ISBN 978-83-60431-23-8 (ISBN je v knize uvedeno chybně, neboť je stejné jako u předchozí publikace.)
- 4 Schmitz, Jan Jerzy – Janik, Ryszard – Sosna, Władysław: Kazanie jubileuszowe 1809. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszyńie a Offsetdruk i media, Cieszyń [2009], 32 s., ISBN 978-83-60431-30-6. (Na obálce i titulním listu je chybně uveden název Kazanie jubileuszowe 1808. Errata je provedena vloženým lístkem v publikaci.)
- 5 Klette z Klettenhofu, Jerzy Fryderyk Erdmann – Gójniczek, Waclaw – Gabrys, Marcin: Pamiętniki kościoła ewangelickiego z łaski danego przed Cieszyńem. Parafia Ewangelicko-Augsburska a Ośrodek Wydawniczy „Augustana”, Cieszyń – Bielsko-Biała 2009, 71+39 s., ISBN 978-83-907639-1-0
- 6 Wagner, Oskar: Kościół macierzysty wielu krajów. Historia Kościoła Ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim w latach 1545–1918/20. Parafia Ewangelicko-Augsburska w Cieszyńie a Ośrodek Wydawniczy „Augustana”, Cieszyń – Bielsko-Biała 2009, 560 s., ISBN 978-83-88682-08-7
- 7 Dominik, Henryk – Sosna, Władysław: Kościół Jezusowy wśród sześciu kościołów łaski na Śląsku. Polskie Towarzystwo Ewangelickie – Oddział w Cieszyńie a Offsetdruk i media, Cieszyń [2009], 123 s., ISBN 978-83-60431-35-1
- 8 Kaczmarczyk, Stanisław: 300 let Ježíšova chrámu v Těšíně. [SCEAV], [Český Těšín] 2009, 22 s.; Kaczmarczyk, Stanisław: 300 lat kościoła Jezusowego w Cieszyń. [SCEAV], [Český Těšín] 2009, 22 s.
- 9 Janota, Beata: W ogrodzie Ducha Świętego. Parafia Ewangelicko-Augsburska, Cieszyń 2009, 48 s., ISBN: 978-83-907639-2-7
- 10 Sztwiertnia, Jan: Kościół Jezusowy w Cieszyńie w VI półwieczu 1959–2009. Zarys historii. Parafia Ewangelicko-Augsburska w Cieszyńie, Cieszyń 2009, 122 s., ISBN: 978-83-907639-4-1
- 11 Sosna, Władysław: Szlakiem pamiątek ewangelików cieszyńskich. Biuro Promocji i Informacji Urzędu Miejskiego, Cieszyń 2009, 153 s. ISBN 978-83-89835-42-0
- 12 Żerański, Marcin: Ewangelicy w Cieszyńie. Pracownia na Pastwiskach, Cieszyń 2009, 60 s., ISBN 978-83-924488-2-2
- 13 Żerański, Marcin – Żerańska, Monika: Plan cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Cieszyńie. 2. opr. vyd. Pracownia na Pastwiskach, Cieszyń 2009. ISBN 978-83-924488-3-9
- 14 Below, Jerzy – Legendź, Magdalena (red.): Leśne kościoły. Miejsca tajnych nabożeństw ewangelickich w Beskidzie Śląskim. Wydawnictwo Augustana a Parafia Ewangelicko-Augsburska w Ustroniu, Bielsko-Biała – Ustroń 2009, 123 s., ISBN 978-83-88941-93-1
- 15 Pustelnik, Jerzy – Gajdacz, Emil a kol.: Kościół Jezusowy w Cieszyńie. Parafia Ewangelicko-Augsburska w Cieszyńie 2009, 163 s. ISBN 978-83-907639-3-4
- 16 Księga Psalmów. Parafia Ewangelicko-Augsburska, Cieszyń 2009, 340 s., ISBN 978-83-907639-3-4.
- 17 Kalina, Leszek – Siwek, Zbigniew: Odarum sacrarum sive hymnorum Georgii Tranosci. Infiniti Art a Slezská církev evangelická a. v., Český Těšín 2009, 104 s., ISBN 978-80-87340-00-4

Z nové literatury (nejen) o Těšínsku

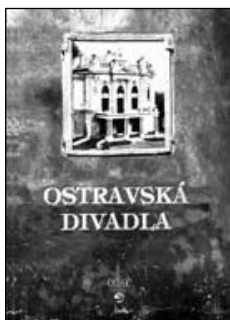
Gabriela Chromcová – David Pindur

Kubeš, Jiří: Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku. České Budějovice 2009, 326 s., ISBN 978-80-86829-43-2

Kniha pardubického historika seznamuje čtenáře s dosud málo známou tematikou volebních jednání a korunovací římských panovníků v raném novověku, především pak v 17. století, která úzce souvisí s českými dějinami. Habsburkové měli totiž jako čeští králové český kurfiřtský hlas k volbě císaře, který jim umožňoval naplnění vlastních aspirací na císařský titul. Významná část knihy je věnována průběhu konkrétních a složitých volebních jednání a následující korunovaci císaře Leopolda I., který byl mj. také těšínským knížetem v letech 1657–1705.

Glombíčková, Šárka – Šústková, Hana: Ostravská divadla aneb Umění Thalie v černém městě. Ostrava 2009, 42 s., ISBN 978-80-7329-210-2

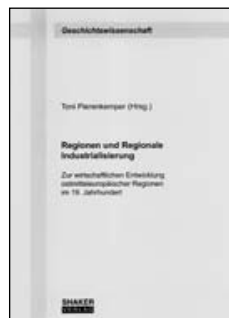
Drobná publikace vydavatelství Repronis mapuje osudy německého a českého divadelnictví v Moravské Ostravě od konce 18. století až do konce druhé světové války. Vedle připomenutí významných osobností režisérů, herců a uměleckých vedoucích si všímá také jednotlivých divadelních objektů, z nichž nejvýznamnějším je budova městského divadla vystavěná v duchu klasicizujícího baroka v letech 1906–1907 (dnes Divadlo Antonína Dvořáka).

Velička, Drahomír: Magnificat anima mea Dominum. 250 rokov kostola 1759–2009. Turzovka 2009, 68 s., ISBN 978-80-970169-2-0 Zdařilá publikace byla vydána Římskokatolickou farností Turzovka k loňskému 250. výročí od dostavby současného farního kostela Nanebevzetí Panny Marie a ke 175. jubileu od jeho vysvěcení. Autor si všímá i předchůdců

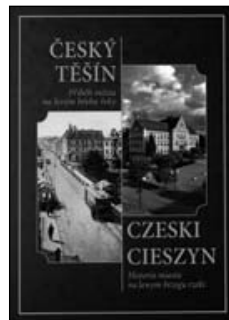
dnešního barokního kostela. Jsou zde představeny základní proměny chrámu za jednotlivých duchovních správců v kysucké Turzovce. Publikace je opatřena poznámkovým aparátem, textovými přílohami z církevních archivů a řadou kvalitních barevných fotografií.

Pierenkemper, Toni (Hrsg.): Regionen und Regionale Industrialisierung. Zur wirtschaftliche Entwicklung ostmitteleuropäischer Regionen im 19. Jahrhundert. Aachen 2009, 207 s., ISBN 978-3-8322-7908-0

Většina z 12 příspěvků německých, českých a polských historiků věnovaných industrializaci je svým geografickým záběrem spjata s Dolním nebo Horním Slezskem. Oblasti Těšínska se dotýká studie Aleše Zářického o vstupu akciových společností v Ostravsko-karvinském revíru na přelomu 19. a 20. století.

Český Těšín. Příběh města na levém břehu řeky. Česki Cieszyn. Historia miasta na lewym brzegu rzeki. Český Těšín 2010, 175 s., ISBN 978-80-254-7370-2

Obrazová dvojjazyčná publikace vznikla u příležitosti letošního 90. výročí od vzniku samostatného města Český Těšín. Prostřednictvím téměř 250 fotografií a pohlednic připomíná zásadní přerod levobřežního, původně nepřítliš zastavěného předměstí Těšína od druhé poloviny 19. století až po moderní samostatný sídelní celek 21. století. Celkem šest časových úseků dějin města je uvozeno kapitolou nastiňující vývoj Českého Těšína v daném období. Tyto kapitoly zpracovali Pavlína Badurová, David Pindur a Radim Prokop.

Města a obce Těšínska se představují

Hnojník

Obec Hnojník leží na řece Stonávce a na křižovatce silnic, které spojují Frýdek-Místek s Trínem a Komorní Lhotku s Havířovem. Do jižní části obce zasahují Beskydy. První záznam o vsi najdeme v soupise desátků vratislavského biskupství z počátku 14. století, ale mohla vzniknout již o století dříve. S vlastnictvím vsi byla spojena řada šlechtických rodů. V 15. století je jako držitel zmíněn Stašek z Hnojníku či těšínský kníže Kazimír II. V 16. století se v držbě vsi vystřídaly rody Pelhřimů z Tránekovic, Tluků z Tošanovic nebo Marklovských ze Žebráče. Od roku 1736 držel hnojnický statek nepřetržitě až do roku 1946 rod Beesů z Chrostiny.

Geografickou polohou, klimatickými podmínkami, kvalitou půdy a hustotou osídlení náležel Hnojník do zemědělské oblasti Těšínska. Na prahu 19. století tvořila obec celkem 53 usedlostí s 324 obyvateli. V obci byl dřevěný kostel, zděná škola a obydlí lokálního kaplana. Většina domů v Hnojníku byla ještě v polovině 19. století dřevěných se šindelovými či doškovými střechami. Obyvatelé se živili zemědělstvím. Tradiční venkovské řemeslo bylo zastoupeno pouze tkalcí. V Hnojníku se tehdy nacházelo pět mlýnů. K vrchnostenským podnikům patřily dvě palírny, pivovar a cihelna. Další rozvoj Hnojníku ovlivnila výstavba železnice Kojetín – Bílsko, což mimo jiné vedlo k vybudování nové trati úseku mezi Frýdkem a Těšínem procházející obcí. Dráha byla dokončena v roce 1888 a téhož roku byla postavena místní nádražní budova, která se o dva roky později stala rovněž sídlem poštovního úřadu. Počátkem 19. století byla dokončena také silnice vedoucí z Frýdku do Jablunkova. V roce 1974 se Hnojník stal tzv. střediskovou obcí pro okolní obce – Dolní a Horní Tošanovice, Komorní Lhotku, Řeku, Smilovice, Střítež, Třanovice a Vělopolí. K architektonickým zajímavostem bezpochyby patří zámek, který byl po roce 1736 původně vystavěn jako jednopatrové šlechtické sídlo. Zadavatelem objektu byl Karel Václav Bees z Chrostiny. V první polovině 19. století byla budova přestavěna ve stylu slezského empíru podle návrhu architekta Josefa Kornhäusela z Vídně. V roce 1897 byl zámek zvýšen o jedno patro. V roce 1946 jeho správu převzal místní národní výbor. Mobiliář na svém místě nezůstal, jeho větší část byla převezena na moravský hrad Šternberk. Více než 40 let zůstal zámek pod správou Státního statku n. p. v Hnojníku. Budova sloužila k administrativním účelům. Celý objekt začal výrazně chátrat až do dnešní podoby. V současné době se areál zámku nachází v rukou soukromého majitele. V jeho blízkosti nalezneme sochu sv. Jana Nepomuckého z druhé poloviny 18. století. K dalším památkám náleží jednododní farní kostel Nanebevzetí Panny Marie, postavený v empírovém slohu počátkem 19. století. Nachází se na místě původního dřevěného kostela z roku 1757. V areálu hřbitova je rodinná hrobka Beesů z Chrostiny, vybudována kolem roku 1868. V jejím interiéru se kromě náhrobních desek nachází i vzácný barokní kříž s korpusem Krista v nadživotní velikosti. V západní části obce se nachází evangelický hřbitov s kaplí, přestavěnou z původní zvonice v letech 1935–1936. V obci působí základní školy s českým a s polským vyučovacím jazykem (Masarykova základní škola a mateřská škola a Szkoła Podstawowa i Przedszkole im. Jana Kubisza).

K osobnostem, které se zapsaly do kulturně-společenského povědomí obce, patří Bedřich Foltýn (1908–1991), rodák z Frýdku, který v Hnojníku působil jako český učitel. Je autorem metodických příruček českého jazyka pro základní školy a čítanky pro pátý ročník. Další významnou osobností byl polský učitel Jan Kubisz (1848–1929), rodák z Kónské, který je znám především svou literární tvorbou. K jeho nejvýraznější proze patří „*Pamiętnik starego nauczyciela*“. Významnou historickou událostí se stala návštěva prvního prezidenta Československé republiky T. G. Masaryka, který nocoval v hnojnickém zámku z 5. na 6. července roku 1930 v rámci své cesty na české Těšínsko. Tuto skutečnost připomínal v obci do roku 1938 Masarykův pomník.

V dnešním Hnojníku působí několik spolkových organizací, které se výrazně podílejí na zdejší společnosti a kulturním životě. Mezi ně patří Sbor dobrovolných hasičů, Český zahrádkářský svaz, Český svaz včelařů, Sdružení zdravotně postižených, Myslivecké sdružení Hnojník – Komorní Lhotka nebo místní skupina PZKO. Zdejší organizace TJ Sokol spravuje sportovní areál s fotbalovým hřištěm a tenisovým i volejbalovým kurtem. Severní část obce má spíše obchodní a průmyslový charakter, jižní část si zachovává malebný podhorský kolorit. K tradičním akcím náleží Hnojnické country odpoledne pořádané v květnu a pravidelná srpnová pouť.

Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie, r. 2009

Zámek, okolo r. 1910

Hrobka Beesů z Chrostiny, r. 2007

Masarykova měšťanská škola, okolo r. 1935

Adresa: Obecní úřad Hnojník, Hnojník 222, 739 53 Hnojník, telefon: +420 558 694 255, e-mail: sekretariat@hnojnik.cz, <http://www.hnojnik.cz> • Starosta obce: Ing. Miroslav Molin • Počet členů zastupitelstva: 15 (ČSSD – 3; KDU-ČSL – 3; SNK obce Hnojník – 3; KSČM – 2; SNK – Za náš Hnojník – 2; SNK – 2) • Počet obyvatel k 22. 11. 2010: 1 517 obyvatel, z toho 783 žen a 734 mužů • Rozloha: 641,74 ha

